

De Lichtbrenger

voor zoekers naar waarheid

Lucifer®

*Actuele onderwerpen gezien in het licht van de Oude Wijsheid of Theo-sofia:
de gemeenschappelijke bron van alle grote wereldreligies, filosofieën en wetenschappen*

**Opleggen of
inspireren?**

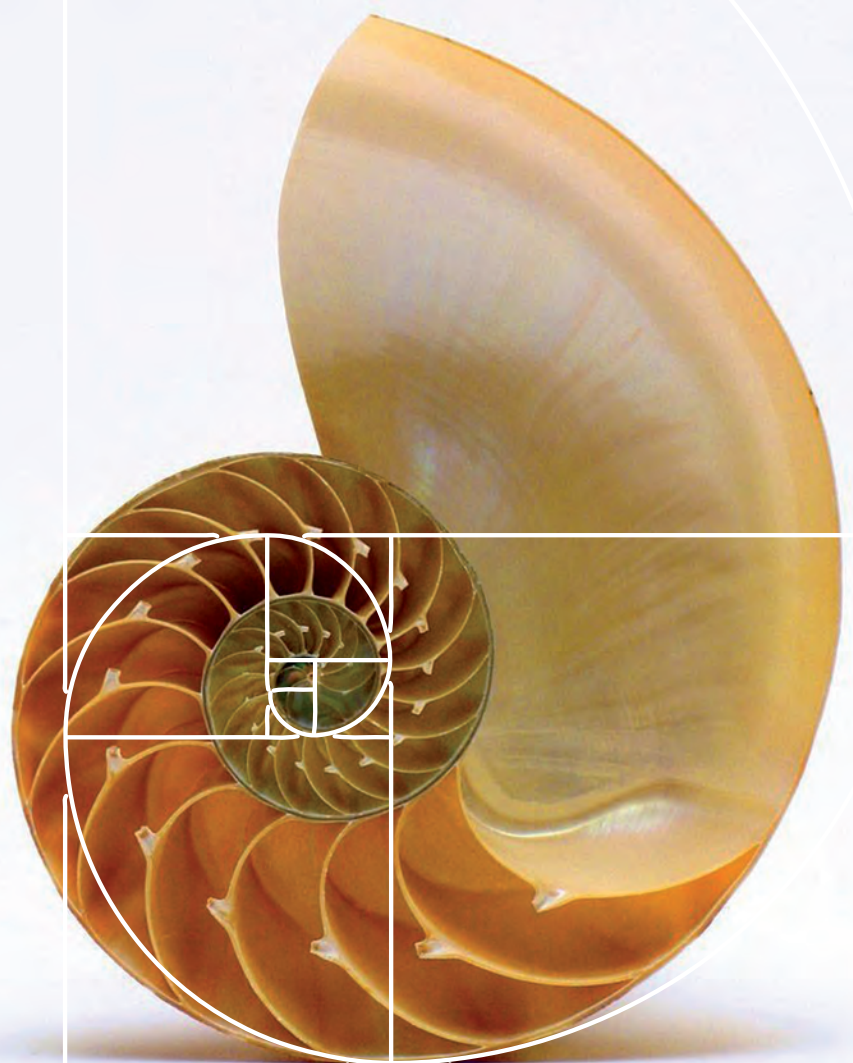
**De verschillende
aspecten van religie**

**Religie en
hervorming —
vanuit theosofisch
gezichtspunt**

Wat is kunst?

**Goed nieuws uit
Portugal**

**Nieuwe Uitgaven
Esoteric Teachings**

Foto omslag:

De karakteristiek van de reeks van Fibonacci vinden we overal terug in de natuur, zoals in de Nautiluschelp.

Inhoud Lucifer – de Lichtbrenger

40e jaargang | nummer 3 | juni 2018

Licht op ... Opleggen of inspireren?

p. 74

Hoe maken we de theosofische visie blijvend bij mensen bekend?

Herman C. Vermeulen

De verschillende aspecten van religie Religie, religies, godsdiensten en sekten

p. 78

Religie kan ons inspireren edel te leven, maar het is ook in staat ons tot wrede monsters te maken. Hoe verloopt het degeneratieproces en hoe kunnen we dat tegenhouden?

Barend Voorham

Religie en hervorming — vanuit theosofisch gezichtspunt

p. 85

Dit artikel uit 1891 voorspelt de belangrijkste trends van heden en is daarom nog even actueel als toen het geschreven werd.

W.Q. Judge

Naschrift op het artikel 'Religie en hervorming — vanuit theosofisch gezichtspunt'

p. 88

Redactie

Wat is kunst? Symboliek en kunst

p. 90

Een voor *Lucifer* bewerkte presentatie over wat kunst is. Het eerste van een viertal artikelen over kunst.

Herman C. Vermeulen

Goed nieuws uit Portugal

p. 101

Verslag van een inspirerend evenement over het leven van Helena P. Blavatsky.

Redactie

Uw vragen

102

- » Hoe ga je met mededogen om met een narcist?

Activiteiten Agenda

103

- » Symposium Levenswijsheid 8 september 2018
- » Nieuwe Uitgaven: Esoteric Teachings deel 10, 11 en 12 van G. de Purucker

Licht op ...

Opleggen of inspireren?

Een veelgehoorde kreet in de wereld is: waar is de kennis en wijsheid waarmee de vele (levens) vraagstukken opgelost kunnen worden? Men zoekt niet een visie maar *de* visie die een antwoord heeft op alle problemen. *Een* visie is er weer een van de vele. Deelvisies leiden op zich weer tot nieuwe conflicten, omdat zij geen totaaloplossing bieden. Dat het daarom noodzakelijk is om de Theosofia, de wijsheid der goden, te verspreiden, is iets waar wij van de *Theosophical Society Point Loma* (TSPL) al lange tijd van overtuigd zijn.

Groeiend begrip van de Universele Waarheid

De eerste opmerking die we kunnen verwachten als we onderscheid maken tussen ‘de visie’ en ‘een visie’, is dat men stelt dat ‘de visie’ niet bestaat. Waarom stellen wij dat die wel bestaat? Wij gaan uit van één Universele Waarheid, een Werkelijkheid die aan alles ten grondslag ligt. Deze Universele Waarheid wordt door de verschillende mensen, elk met hun eigen menselijke geaardheid, in verschillende mate, dus altijd maar voor een deel, begrepen. Welk deel dat is hangt af van hun individuele ontwikkeling. Dit vraagstuk wordt door Plato in zijn allegorie van de grot uitgelegd, terwijl we het in het Oosten tegenkomen als het verhaal van de blinden en de olifant. Het gaat er dus om de universele wetmatigheden te laten zien en de geïnteresseerden zelf de keus te laten welke uitwerking ze wensen, afhankelijk van hún kennis van ‘de olifant’, het symbool voor Waarheid.

Toen we in een vorig artikel⁽¹⁾ spraken over de cycli van *geloven – vertrouwen – weten – begrijpen*, is het hopelijk ook duidelijk geworden dat dit dynamische fasen zijn, stadia die aan groei onderhevig zijn. Groeien in wijsheid is een continu proces van het verschuiven van onze grenzen. Het is het beste voor te stellen als een zich verbredende lichtvlek die iets beschijnt. Doordat de lichtvlek groeit, begrijpen we de dingen die we al kenden veel beter, en ontdekken tegelijkertijd steeds nieuwe elementen binnen de zich uitbreidende lichtkring. Daarover moeten we weer nadenken. We gaan dus steeds opnieuw door de fasen *geloven – vertrouwen – weten – begrijpen* heen. Zo voegen we steeds nieuwe elementen aan onze kennis toe, blijft ons denken in beweging en groeien we in wijsheid.

Hoe bereiken we onze medemensen?

Het is de taak van de Theosofische Beweging om de mensheid te helpen en te stimuleren in dit proces van continue groei. Nu is er veel discussie geweest over de vraag: wat is nu die taak en hoe ziet die eruit? Al heel vroeg in de ontstaansgeschiedenis van de Theosophical Society, rond 1880-81, was er de brief van de Mahā-Chohan die van een ongelofelijke helderheid is (zie *Lucifer* van april 2012 ‘The Theosophical Society Blavatskyhouse: over de Point Loma-traditie’, blz. 58). Hij geeft daarin zulke duidelijke visies en uitspraken, dat daarover naar mijn mening geen twijfel kan bestaan. De Mahā-Chohan zegt, in mijn woorden uitgedrukt, dat het een van onze eerste taken is om een handreiking

te doen aan allen die nog geen kennis hebben van de Universele Wijsheid. Dus niet wachten totdat deze mensen ons weten te vinden, nee, als Theosofen moeten we zelf die stap naar hen doen. Dit is een heel duidelijke uitspraak. Maar hoe gaan we dan te werk?

Deze 'hoe-vraag' speelt al vele jaren. We spreken over een kennis die de mensheid zo'n achttien miljoen jaar geleden kreeg aangereikt en die ons sinds die tijd ter beschikking staat. Deze kennis is gedurende de menselijke geschiedenis op vele wijzen naar voren gebracht. In veel situaties raakte ze echter in verval, waardoor ze geheel of gedeeltelijk verloren is gegaan (zie het artikel 'De verschillende aspecten van religie' in dit nummer). Hiermee bedoelen we de degeneratie van de Universele Wijsheid tot allerlei godsdiensten en vormen van bijgeloof. Het blijkt niet zo eenvoudig te zijn om de zuiverheid van de oorspronkelijke gedachten te handhaven. De hoe-vraag houdt dus zeker in dat we moeten zien te vermijden dat er weer allerlei vervalvormen ontstaan.

Hoe kunnen we de *essentie* van een probleem ontdekken?

De bestudeerder moet zich eerst vertrouwd maken met de algemene axioma's. In eerste instantie zal hij ze natuurlijk als aannames moeten zien, als hij ze zo wil noemen ... De bestudeerder dient eerst deze axioma's te begrijpen om dan, door gebruik te maken van de deductieve methode, van de universele begrippen naar de bijzonderheden te gaan. Vervolgens moet hij redeneren van 'het bekende naar het onbekende' en kijken of de inductieve methode waarbij je van bijzonderheden naar universele begrippen gaat, deze axioma's ondersteunt. Dit proces vormt het eerste stadium van ware contemplatie.⁽²⁾

Damodar K. Mavalankar

Waar begint het pad naar wijsheid?

De eerste stap die nodig is om het scala aan theosofische leringen te begrijpen – leringen die tezamen niet meer zijn dan drie grondprincipes en de hieruit voortkomende zeven zogenoemde 'Juwelen van Wijsheid' – is de vraag stellen: *Wie ben ik?* Ben ik mijn lichaam of heb ik een lichaam? En als ik meer ben dan mijn lichaam, wat is dat meer?

Zolang we deze vraag voor onszelf niet hebben opgelost, zijn vraagstukken als het wel of niet bestaan van reïncarnatie ook niet op te lossen. Want als je denkt dat je niets meer bent dan je lichaam, dat we alleen stof zijn wat aan het eind van ons leven verbrand of begraven wordt, wat zou er dan moeten reïncarneren? Om reïncarnatie te begrijpen, moet er iets blijvends, iets duurzaam zijn. Dit te onderzoeken is de eerste uitdaging. Hoe je dit 'iets' wilt noemen is niet belangrijk. Sommigen noemen het kracht, energie, geest of ziel. Zodra deze vraag beantwoord is, zodra je deze zelf hebt opgelost, gaat er zoals de natuurkundige Richard Feynman stelde "een geheel nieuwe wereld voor je open". Wat gebeurt er met die kracht die we ontdekten hebben, met dat 'iets' dat ten grondslag ligt aan het lichaam? Blijft die spirituele kracht altijd hetzelfde of kan je die ontwikkelen? Is daar ooit een einde aan?, enzovoort ... Er komt een lawine aan vragen, maar ook aan mogelijkheden los. Er ontplooit zich een enorm veld aan nieuwe gedachten en aan onderzoek.

Recent kwam ik een leuke uitspraak tegen van een van de meest populaire wetenschappers, de eerdergenoemde Richard Feynman. Hij zei het volgende: wat kenmerkend is voor de ontdekking van een *grond*waarheid, is dat er zich vervolgens vanuit die ontdekking een compleet veld van nieuwe ontdekkingen ontplooit. Je kunt het vergelijken met het ontdekken van het topje van de ijsberg. De ontdekking heeft dus een olievlek-effect op onze kennis.

Wat bedoelen we met ‘Universele wetten’?

Wat zijn de Universele wetmatigheden waarover we spreken? Het kenmerk van een wetmatigheid is dat de uitkomst wordt bepaald door wat er ingestopt wordt. Je kunt het zien als een formule. Laten we kijken naar de wet van oorzaak en gevolg. Deze houdt in dat elke handeling een gevolg oplevert, en dat alles wat we meemaken een gevolg is van een eerdere handeling. Als we dus met grote vaart in een vijver springen, zal dat hevige gevolgen oproepen. De kant van de vijver wordt met geweld geraakt en weerkaatst de golven op degene die ze veroorzaakte. Als we ons daarentegen heel langzaam in die vijver laten zakken, zullen er nauwelijks golven ontstaan. De kant wordt nauwelijks beroerd en er komen geen of zeer kleine golven terug naar de veroorzaker.

We leren hieruit dat de gevolgen afhankelijk zijn van de kracht waarmee wij ons in de vijver begeven. De bekende sinoloog Henri Borel heeft hier een leuk verhaal over geschreven, getiteld *Wu Wei*. Het kenmerkende van een wetmatigheid is niet dat alles al tevoren vaststaat, maar dat alles juist afhankelijk is van ons gedrag. De handelingen in combinatie met die wetmatigheid zijn bepalend.

Niet opleggen maar inspireren

Een veelgehoord commentaar, als mensen gepraat hebben met Theosofen, is: “Jullie weten het zo goed, jullie zijn zo zelfverzekerd en twijfelen niet.” Kortom, we komen nogal eens arrogant, dogmatisch over. Dogmatisch overkomen is nooit een goede aangelegenheid. Overtuigd zijn mag, maar we moeten altijd in staat zijn de ander te inspireren.

Als we zelf ergens van overtuigd zijn, als we tot een waarheid gekomen zijn die we duidelijk in ons eigen dagelijks leven hebben kunnen ervaren, willen we heel graag onze vrienden, familieleden en anderen daarvan overtuigen. We zijn er immers vol van. Dit is een fout die in heel de geschiedenis van de menselijke ontwikkeling is terug te vinden.

Als we andere mensen willen helpen, dan moeten we ons afvragen: hoe kunnen we bij die ander de inzichten oproepen die hen helpen om *zelf* tot nieuwe ontdekkingen te komen? Een van de klassieke fouten is iets op te leggen, op anderen in te gaan praten, hen proberen te overtuigen door de kracht van onze argumenten. We weten allen dat dit niet werkt.

Ieder mens heeft overeenkomstig zijn eigen karakter de behoefte om langs eigen weg tot inzicht, tot waarheid te komen. Hij wordt aangesproken door de dingen die in zijn wereld een voorbeeld zijn van die waarheid. Hoe helpen we dan het beste? Door de ander te ondersteunen bij het opbouwen van zijn eigen visie, bij het vinden van voorbeelden en feiten die passen binnen zijn denkwereld. Dan is het stellen van vragen een betere benadering: wat heb jij nodig om te ervaren dat we meer zijn dan ons lichaam? We kunnen het ontdekkingsproces van de ander begeleiden, hem laten proeven van grotere mogelijkheden. Bedenk dat daar altijd een zekere tijd voor nodig is.

Als we zouden proberen het gehele scala aan theosofische leringen uit te rollen en alle wijsheid ervan te laten zien, dan blijft er nog steeds een heel belangrijk aspect over: begrijpen we het ook? Kunnen we en willen we deze kennis ook toepassen? Zijn we in staat de consequenties te dragen?

Onze kennis van de theosofische leringen is te allen tijde iets dynamisch. Er is geen bewustzijn, hoe verheven ook, dat een volledige kennis en ideaal inzicht heeft opgebouwd van de reikwijdte en betekenis van die leringen. Natuurlijk zijn er grote verschillen in inzicht. De een weet meer dan de ander, heeft veel meer ervaring en kennis opgebouwd dan de ander. We zijn allemaal lerende, evoluerende wezens in ons eigen, individuele stadium van ontwikkeling.

Onze taak als theosofische organisaties is dan ook niet om onze medemensen te overtuigen van de

juistheid van die theosofische leringen, maar om ervoor te zorgen dat die leringen wereldwijd bekend zijn, zodat ieder mens van het bestaan kan weten en er een basiskennis van kan opbouwen. Ieder moet die theosofische kennis kunnen vinden als hij daar de behoefte aan voelt, als hij er belangstelling voor heeft.

Mensen in contact brengen met ideeën die nieuw voor hen zijn, geeft wel een verantwoordelijkheid. We moeten het altijd doen in de stijl van ‘mijn vrede geef ik u, uw vrede laat ik u’. Het is volledig aan de nieuwkomer om zelfstandig zijn keus te maken. Uiteraard kunnen we daar behulpzaam bij zijn. De uitdaging voor de Theosoof is om de processen en wetmatigheden zo te schetsen dat er volledige duidelijkheid ontstaat zonder dat hij daarin een eigen persoonlijke voorkeur of keuze laat doorschijnen. Er moet een zo volledig mogelijke, principale helderheid ontstaan, zodat degene die dit voor het eerst hoort zelf zijn keuze kan bepalen — uiteraard na enige nadenktijd. Hij moet zelf kunnen kiezen voor die consequenties die voor hem het zwaarste wegen en het meest logisch zijn.

Hoe weten we of we in ons doel slagen?

Het effect van ons werk zal te allen tijde zo moeten zijn dat we meer licht, een grotere diepgang, een groter Universeel inzicht laten ontstaan. Of het nu om een inzicht op het persoonlijke vlak gaat, een keuze die direct op onszelf betrekking heeft, of iets wat op onze levensbeschouwing slaat, het zou altijd een verdieping en verbreding van onze individuele visie moeten geven. Kenmerkend voor zo’n verbreding en verdieping is dat er, als we iets gezamenlijk bestuderen en erover van gedachten wisselen, een grotere harmonie en wederzijds begrip ontstaan: de tegenstellingen worden niet vergroot.

Het gaat erom dat we laten zien dat de Universele Religie of Theosofia (de Wijsheid der Goden) terug te vinden is in alle vormen en verwoordingen waarin die is gekleed. Voorts, dat elk die Theosofia in zijn eigen leven kan ervaren. En de grootste uitdaging is, het proces te stimuleren waardoor de ander steeds dieper tot de kern van die Theosofia doordringt en de Universele wetten gaat zien én ervaren.

Herman C. Vermeulen

Referenties

1. Barend Voorham en Herman C. Vermeulen, ‘Hoe bewijs je de Theosofia? H.P. Blavatsky en haar opvolgers’. Artikel in *Lucifer*, jaargang 37, februari 2015, nummer 1, blz. 5-11.
2. Dāmodar K. Māvalankar, ‘Contemplation’. Artikel opgenomen in: S. Eek (samensteller), *Dāmodar and the Pioneers of the Theosophical Movement*. The Theosophical Publishing House, Adyar 1978, blz. 399.

De verschillende aspecten van religie

Religie, religies, godsdiensten en sekten

Religie kan ons inspireren edel te leven, maar het is ook in staat ons tot wrede monsters te maken. Hoe verloopt het degeneratieproces en hoe kunnen we dat tegenhouden?

Omdat onze religieuze inzichten in ons denken dominant zijn, zal de karakteristiek van de samenleving voor een groot deel bepaald worden door hoe we religieus in het leven staan.

Kerngedachten:

- » Er is een groot verschil tussen Religie, een religie en godsdienst.
- » Een religie bedient zich van symbolen en mythen: communicatiemiddelen die niet letterlijk waar zijn, maar verheven gedachten moeten overbrengen.
- » Zowel het begrip 'god' als 'goden' kunnen verschillende gedachten oproepen.
- » Gedachte-uitwisseling tussen verschillende religieuze mensen voorkomt verstarring en geeft meer inzicht.
- » Theosofia is niet een religie maar RELIGIE *per se*.

Veel mensen zijn gefocust op aardse rijkdom en geluk. Alles wat boven het materiële uitstijgt noemen ze religieus, spiritueel of zweverig. Die drie begrippen vatten ze als synoniemen op. Zo weinig wordt nagedacht over mogelijke werelden die niet direct meetbaar zijn, dat al het onzichtbare op één hoop wordt gegooid. Geloof in spoken, reïncarnatie, exorcisme, om maar eens drie totaal van elkaar verschillende onderwerpen te noemen, worden in boekenzaken onder hetzelfde thema 'religie en spiritualiteit' gerangschikt, waar ze door serieuze mensen vaak niet opgemerkt worden. Grote groepen mensen hebben een aversie jegens religie. Dat is op zich wel begrijpelijk als je de vele, wrede godsdienstoorlogen in ogenschouw neemt, of als je kijkt naar de misbruikpraktijken in kerken en religieuze instellingen en naar gezagsdragers die deze wandaden schijnheilig toedekken en de daders naar andere locaties zenden.

Toch lijkt religie niet uit te bannen. Dat komt omdat religie alles te maken heeft met de vraag naar de zin van het leven. Zelfs de meest doorgewinterde atheïst stelt zich wel eens die vraag en heeft daarom evenzeer een religieus element in zijn bewustzijn. Het is echter door de verwarrende visie op religie, die vrijwel in alle gelegingen en onder alle religies bestaat, dat serieuze zoekers naar waarheid zich ervan afwenden. Gevolg daarvan is dat men nauwelijks een ethisch kompas heeft, wat er onder andere toe leidt dat de maatschappelijke ongelijkheid en de onrechtvaardigheid in de wereld blijven bestaan. De verschillende bestaande godsdiensten zeggen zich weliswaar te richten op het geestelijk leven en het leven na de dood en lijken daarmee los te staan van de maatschappij, maar ideeën die je aanhangt, kleuren ook je dagelijkse gedachten. En als de godsdienst zelf niet inspireert tot ethiek maar eerder tot het tegenovergestelde, dan ligt

het voor de hand dat onze wereld niet rechtvaardiger en harmonischer wil worden.

In een artikel uit 1891 – dat we in deze *Lucifer* in de vertaling hebben afgedrukt – voorspelde W.Q. Judge dat de twee belangrijkste vraagstukken van de 20e eeuw die van religie en (politieke en maatschappelijke) hervorming zouden zijn. Zolang mensen geen juiste visie op religie hebben, zullen alle hervormingen hooguit tijdelijk werken. Het kwaad moet namelijk bij de wortel aangepakt worden. Pas als mensen een juiste visie op het leven en de dood hebben, zullen ze hun denken, en daardoor ook hun daden, veranderen.

Het is daarom uiterst belangrijk die juiste visie op religie te ontwikkelen. Want zoals we in een vorig artikel over dit onderwerp schreven,⁽¹⁾ is er een tendens dat RELIGIE degenereert van het edelste in het menselijke bewustzijn tot het meest onedele; van iets wat een mens de eenheid van het leven doet beseffen tot iets wat hem afgescheiden doet wanen van alles en iedereen die niet tot zijn specifieke godsdienst behoort.

RELIGIE

De zuiverste vorm van Religie is een woordloze, intuïtieve herkenning en erkenning van de allesomvattende Eenheid die aan al het leven ten grondslag ligt. Er is sprake van leerstelling noch gebed; van mythe noch symbool. Het is de stille perceptie van het feit dat alles in hetzelfde geworteld is en dat alle wezens daarom in essentie gelijk zijn. Deze Waarheid kan niet in woorden worden uitgedrukt. Deze Religie noemden we de *Wiskunde van Religie* en zij inspireert de in de uiterlijke wereld levende mens zich te verenigen met zijn innerlijke god, die een onlosmakelijk deel van die Eenheid is. H.P. Blavatsky, schrijvend over de eerste fasen – in de theosofische terminologie worden die fasen Wortelrassen of Rassen genoemd – in de lange evolutie van de mensheid, beschrijft deze Religie als volgt:

Wat was de religie van het derde en het vierde Ras? In de gebruikelijke zin van het woord hadden noch de Lemuriërs, noch hun nakomelingen, de Lemuro-Atlantiërs, een religie, omdat ze geen dogma kenden en niets op gezag hoefden aan te nemen. Zodra het verstand van de mens was geopend voor begrip, voelde het derde Ras zich één met het altijd tegenwoordige als het eeuwig onbekende en onzichtbare AL, de ene universele godheid. Ieder voelde dat hij volgens zijn natuur een mens-god was – hoewel een dier in zijn stoffelijke zelf – want hem waren goddelijke vermogens verleend en hij was zich bewust van zijn innerlijke god.⁽²⁾

Een religie

Zodra deze eerste perceptie wordt vertaald naar een min of meer coherent systeem van leerstellingen en symbolen, is er sprake van *een* religie. De zeer abstracte beelden worden op de een of andere manier ingepakt. Op zich kan deze religie nuttig en inspirerend zijn, mits de aanhangers ervan maar beseffen dat de mythen en symbolen niets anders zijn dan communicatiemiddelen, die in de mens zelf het vermogen moeten wekken – Ātman is het Sanskrit-woord daarvoor – waardoor hij zich één weet met het geheel. Mythen, goden, heiligen, enzovoort zijn dus niets anders dan communicatiemiddelen: symbolen die ons terug moeten voeren naar die intuïtieve perceptie van waarheid. Ze zijn de eerste afspiegeling daarvan. Ze moeten dan ook ruimte bieden aan degenen die die beelden als communicatiemiddelen willen opvatten, tot zelfstandige interpretatie. Dus elke vorm van dogma, van antropomorfisering is uit den boze. Priesters die hun interpretatie als enig juiste verklaring geven, doen de religie nog meer degenereren.

De religieuze taal is dus een communicatiemiddel, beeldspraak die verheven gedachten over de oorsprong van de kosmos en de mens moet overbrengen. Zodra die beeldspraak als de waarheid zelf wordt opgevat, gaat de werkelijke boodschap verloren. Of om het in de woorden van de taoïstische meester Tsjwang-tse te zeggen: “Waar vind ik een mens die woorden vergeet, opdat ik met hem praten kan?” (Zie kader.)

Om vissen te vangen gebruikt men aas. Heeft men de vissen gevangen, dan kan men het aas vergeten. Om konijnen te vangen gebruikt men een strik. Heeft men de konijnen gevangen, dan kan men de strik vergeten. Men gebruikt woorden om hun betekenis uit te drukken. Wordt de betekenis verstaan, dan kunnen de woorden vergeten worden. Waar vind ik een mens die woorden vergeet, opdat ik met hem praten kan?⁽³⁾

Tsjwang-tse, Chinees taoïstisch filosoof (ca. 300-200 v.C.)

Esoterisch en exoterisch

Je kunt je afvragen wie die mythen en symbolen bedacht heeft. Het antwoord daarop is omgeven met mysterie en kan tot ongelof leiden. Het waren de verder gevorderde mensen die het werkelijk religieuze besef van eenheid zelfbewust hadden gerealiseerd, die hun minder ontwikkelde broeders iets van de door hen besepte waarhe-

den wilden meedelen. Daarvoor ontwikkelden ze deze universele symboliek.⁽⁴⁾ Sommige van hun symbolische hints werden in de loop der eeuwen verstoffelijkt, waardoor enkele mythen bedekt zijn met allerlei culturele, soms nietszeggende franjes. In spirituelere tijdperken dan de onze echter begreep ook de massa dat achter deze merkwaardige verhalen een diepere waarheid school en dat de symbolen iets probeerden mee te delen wat in zijn zuivere vorm door de meesten nog niet aanschouwd kon worden. Vaak heb je voor een volledige uitleg van de mythen en symbolen een sleutel nodig. Intuïtieve mensen lukt het om een sleutel op het verhaal te vinden. Dat wil echter niet zeggen dat je daarmee het totale geheim ontraadseld hebt. De mythen hebben verschillende lagen. Je kunt ze op verschillende, steeds dieper gaande wijze interpreteren. Volgens H.P. Blavatsky passen op elk mythisch verhaal zeven sleutels die elk zeven keer kunnen worden omgedraaid.⁽⁵⁾ Die sleutels behoren tot de esoterische tak van de religie. Dat wil zeggen dat degenen die de mythen en symboliek ontwikkeld hebben, de Leraren van de Mysteriescholen, die sleutels aanreiken aan hen die voldoende getraind zijn en over de juiste onzelfzuchtige en mededogende mentaliteit beschikken. Uiteraard is dat 'uitreiken' niet letterlijk bedoeld, want in feite moeten deze leerlingen, door de aanwijzingen van hun Leraren op te volgen, de sleutels in zichzelf ontwikkelen.

Degenen die nog niet zo ver zijn, moeten hun inzichten en intuïtie scherpen aan de buitenkant van de verhalen — de exoterische zijde van de religie. Dit hoeft niet tot dogmatisme en degeneratie te leiden, zolang je maar beseft dat de beeldspraak niets anders dan een middel is, dat leidt tot diepere, esoterische kennis. Als je je verdiept in de theosofische geschriften, die nu openbaar beschikbaar zijn, kun je zeker een deel van de symboliek begrijpen. Je kunt dan tenminste iets begrijpen van de inspirerende visie die achter de symbolen zit.

Zodra echter de mythen en symbolen als waarheden op zichzelf worden beschouwd, treedt de degeneratie in. De religie verwordt dan tot godsdienst. Het goddelijke wordt buiten de mens gezocht. Er ontstaan gebeden om god of goden iets af te smeken. Er ontstaat ritueel om de goden te behagen. In de meest gedegeneerde vorm verschijnen zelfs dieroffers om de goden iets af te smeken.

Wanneer dit verval niet wordt gestopt, ontardt de godsdienst in een sekte. Sekte betekent 'afgesneden', en inderdaad, de sekteleiden voelen zich afgesneden van hun medemensen, die ze, als die anderen zich niet bekeren, als bittere vijanden beschouwen.

Stand van zaken in de huidige wereld

Er zijn in onze wereld maar heel weinig mensen die RELIGIE belijden, ja, zelfs aanhangers van *een* universele religie zijn er volgens mij maar weinig. De meeste mensen hangen een godsdienst aan, gaan uit van de letterlijke interpretatie van de beelden en zien het goddelijke niet in zichzelf maar buiten zichzelf.

Om enkele voorbeelden te geven: in de christelijke wereld wordt de Bijbel nog veelal als een historisch boek opgevat, waarmee de Christen zich wil onderscheiden van anderen. Slechts weinigen vatten de oudtestamentische verhalen op als mythen. Zomin als dat de Griekse mythen een *feitelijke* beschrijving van de werkelijkheid geven, zijn de verhalen over de twaalf stammen Israëls, de verhalen van koning David en Salomo, de Ark van Noah, enzovoort, een historisch relaas. Het is allemaal symboliek. Ook de kruisiging van Jezus heeft nooit plaatsgevonden, maar is een symbool van inwijding.⁽⁶⁾ De letterlijke interpretatie van deze mythen ontnemt de religie haar universaliteit. Eenzelfde letterlijke opvatting van de mythen vind je in het Hinduïsme, waar bijvoorbeeld de *Mahābhārata* als een geschiedkundig verslag wordt opgevat, waar men tot de goden om hulp bidt en waar men baadt in de heilige

Twee kanten van religie

De esoterische kant is gericht op RELIGIE; bij de exoterische kant wordt de waarheid in de vorm van mythen en symbolen meegedeeld.

Esoterisch

- De leer van het Hart
- Voor de weinigen
- Ongesluierd
- Plaatst het goddelijke (Ātman) in de mens
- Stimuleert zelfwerkzaamheid

Exoterisch

- De leer van het Oog
- Voor de massa
- Niet onwaar maar versluierd
- Plaatst het goddelijke buiten de mens
- Heeft dogma's, rituelen en gedragsregels

Ganges om verlost te worden — de leer van karma, die zo nadrukkelijk in de hinduïstische geschriften te vinden is, ten spijt. Er zijn tientallen tekstfragmenten uit de Heilige Boeken van de Hindu's aan te wijzen, waaruit overduidelijk blijkt dat het goddelijke *in* de mens zit en dat hij zelf zijn zaligheid moet bewerkstelligen; toch zoekt men het goddelijke buiten zichzelf.

Ook voor de meeste Moslims is de Islam een godsdienst en geen religie. De verzen uit de Koran zijn in figuurlijke taal geschreven aansporingen om de eenheid te zoeken. Elk vers moet overpeinsd worden en heeft verschillende, steeds dieper liggende, betekenissen. De bediscussieerde issues in de Islam gaan echter meer over onnozelheden zoals of een vrouw nu wel of niet een hoofddoek moet dragen en welk voedsel wel of niet toegestaan is.

Zelfs het Buddhisme, dat de meest zuivere religie was, is in veel gevallen verworpen tot een dogmatisch systeem van regels en ritueel, dat in landen als Birma en Sri Lanka mensen zelfs opstoott tegen mensen die geen Buddhist zijn. Helaas zien we dit in vrijwel alle landen waar geloven sterk zijn. In landen als de Verenigde Staten en Brazilië doen evangelische kerken de godsdienstige intolerantie toenemen. In veel door de Islam gedomineerde landen is zelfs van staatswege het belijden van een andere godsdienst verboden.

Hoe ver reikte de visie van W.Q. Judge toen hij in 1891 schreef dat religie en hervorming de grote vraagstukken van de moderne tijd zouden worden!

Devotie

We hebben regelmatig reacties gekregen op de manier waarop wij RELIGIE voorstellen: als de universele, boven de symboliek, taal en mythe staande Wiskunde van RELIGIE. Mensen missen het ritueel en vooral de devotie. Want of je nu in één god of in vele goden gelooft, het schijnt dat voor de religieuze beleving altijd een zekere mate van devotie nodig is. Katholieken richten vurig hun gebeden tot een Mariabeeldje. Tibetanen leggen biddend een pelgrimspad van vele kilometers af, waarbij ze zich voortdurend volledig op de grond uitstrekken. Sji'ieten slaan zich tot bloedens toe op de borst in een ceremoniële processie waarin ze om de heilige martelaar Iman Ali treuren.

Als je deze devotie in alle nuchterheid beschouwt, ervan uitgaande dat deze mensen in eerlijkheid hun gebeden of ceremonieën uitvoeren, dan is eigenlijk het enige positieve wat je erover kunt zeggen, dat ze tenminste niemand kwaad doen. Veel spiritueel inzicht zal het hun echter niet opleveren. Sterker: als ermee verwacht wordt dat

een buiten de mens staande kracht – of je die nu God, Krishna of Buddha noemt – je problemen oplost of voor spiritueel inzicht zorgt, dan kom je niet alleen bedrogen uit, je misvormt in zeker opzicht je eigen streven en het maakt je fanatiek.

Niettemin kan toewijding een spirituele kracht zijn, maar dan moet die toewijding niet gericht zijn op iets wat buiten je maar op iets wat in je zit. Het is het verschil tussen de exoterische en esoterische kant van een religie. Het is dus een verschil in interpretatie.

Hoofdstuk 12 van de *Bhagavad-Gītā* heet Bhakti-Yoga, ofwel eenwording (yoga) door toewijding (*bhakti*). Het hoofdstuk kan exoterisch en esoterisch worden geïnterpreteerd.

Vaststaat dat je toegewijd moet zijn aan Krishna. Maar wie is dat? Is dat een buiten je staande godheid? Als dat zo is, dan richt je tempels op, maak je beelden die je met bloemenkransen omhangt en tot wie je eerbiedig bidt. Maar er is een uitspraak van Krishna in diezelfde *Bhagavad-Gītā* die deze interpretatie op losse schroeven zet: *Aham Ātman*, ofwel:

[Ik ben het Zelf, \(...\), Mijn Zetel is in het hart van ieder wezen; Ik ben het Begin, het Midden en het Einde van alle wezens.](#)⁽⁷⁾

De toewijding is daarom gericht aan je eigen Zelf, dat aspect in je bewustzijn dat al leeft in het besef van Eenheid. Je richt je op je diepste innerlijk en omdat dit in alle wezens hetzelfde is, daarom tevens op al wat leeft.

De zwakke mens heeft voor deze toewijding soms hulpmiddelen nodig. Als iemand leert fietsen kunnen twee extra zijwieltjes nuttig zijn, maar zodra hij het fietsen beheerst, zijn die wieltjes eerder een belemmering. Evenzo kunnen wierook, een Buddhabeeld, een rustig muziekje, voor een sfeer zorgen, waarin het gemakkelijker is je te richten op spirituele zaken. De werkelijk religieuze mens heeft dit echter niet meer nodig, omdat hij altijd gefocust is op Ātman, zijn eigen Hoger Zelf en daarom altijd leeft voor het welzijn van al wat leeft.

God en goden

Wat sommigen ook missen in de Wiskunde van Religie is de aanwezigheid van een god of van goden. Religie wordt immers altijd geassocieerd met god of goden. In de westerse, door het Christendom gedomineerde wereld, wordt religie of, zoals men dat noemt 'geloof', vrijwel gelijkgesteld met het geloof in 'god'. Hoewel niemand weet

wie of wat god is, is het ontkennen van zijn bestaan voor velen hetzelfde als atheïsme. Zoals dat in schoolboeken wordt onderwezen, gaat men daarbij ervan uit dat een primitief geloof in veel goden uiteindelijk heeft geleid tot het monotheïsme, dat men als edelere en verder geëvolueerde godsdienst opvat.

Maar dit alles heeft niets met werkelijke religie te maken. Het is weer het letterlijk opvatten van beelden, die ons iets moeten meedelen.

Om te beginnen: de goden uit de verschillende polytheïstische religies uit het heden en verleden kunnen veel verschillende dingen betekenen. Je kunt ze nooit los van de context zien. De goden van de Olympus, van het hinduïstische pantheon en van andere mythologieën, kunnen volgens H.P. Blavatsky niet minder dan zeven betekenissen hebben.

Nu waren alle goden van de Olympus, evenals die van het hindoeëpantheon en de rishi's, de zevenvoudige personificaties 1) van de noumena van de intelligente natuurkrachten; 2) van kosmische krachten; 3) van hemellichamen; 4) van goden of Dhyāni-Chohans; 5) van psychische en spirituele vermogens; 6) van goddelijke koningen op aarde (of de incarnaties van de goden); 7) van aardse helden of mensen. De kennis om onder deze zeven vormen de vorm te onderscheiden die wordt bedoeld, behoorde te allen tijde aan de ingewijden, van wie de eerste voorgangers dit symbolische en allegorische stelsel hadden ontworpen.⁽⁸⁾

Je ziet hier een prachtig voorbeeld van hoe symboliek en metafoor door de verst gevorderden onder de mensen waren gecreëerd en dat alleen ingewijden de werkelijke betekenis ervan konden begrijpen, terwijl toch ook de niet-ingewijden althans iets ervan konden vermoeden, opdat de spirituele honger en intuïtie gevoed werden.

Maar wat het allerbelangrijkste is, is dat je voor het begrijpen van wat de goden in deze mythen zijn, moet *nadenken*. Vaststaande antwoorden zijn er niet. Dogmatisch geloven dat er slechts één interpretatie mogelijk is, leidt tot verdere degeneratie, dogmatisme en vervreemding van de waarheid.

Feitelijk verschilt deze symboliek van mythen niet essentieel met die van onze taal. Ook de woorden van onze taal zijn symbolen voor begrippen of voorwerpen, die pas in de context betekenis krijgen. Als iemand klaagt over roos in zijn haar, dan zal iemand die de taal spreekt niet aan een bloem maar aan huidschilfers op de hoofdhuid

denken. Zo heeft de 'oppergod' Zeus verschillende betekenissen. Soms is hij het symbool van een onuitsprekelijk kosmisch principe – bijvoorbeeld in de drama's van Aeschylus – terwijl hij een andere keer staat voor (...) *de menselijke ziel en meer niet, telkens wanneer hij blijkt toe te geven aan zijn lagere hartstochten* [cursivering B.V.], – de *jaloerse* god, wraakzuchtig en wreed in zijn egoïsme of IK-BEN-HEID.⁽⁹⁾ In een andere context stelt Zeus de godheid van het vierde Wortelras voor, dat geheel en al in het teken van begeerte stond; zijn vader Kronos stelt dan het derde Wortelras voor.

Begrippen krijgen hun betekenis in een context. In dat verband is het ook begrijpelijk dat de profeet van de Islam, Mohammed, zich zo sterk keerde tegen het polytheïsme, omdat in zijn tijd de goden als beschermers van stammen werden opgevat. Deze stamgoden drukten het verschil uit tussen de ene en andere stam. Het geloof erin stimuleerden dan ook de afgescheidenheid, terwijl het Mohammed juist om de eenheid achter die verscheidenheid ging. Voor die eenheid had hij een prachtig symbool: Allah.

Monotheïsme

Het is zeker niet zo dat het monotheïsme evolueerde uit het polytheïsme. Het beeld van God – of beter nog de Godheid – in zijn oorspronkelijke vorm was niets anders dan een in een woord gevat idee van eenheid. Dat blijkt bijvoorbeeld uit gnostische geschriften zoals die gevonden zijn bij Nag Hammadi. Daarin wordt van 'God de Vader' gezegd dat hij geen entiteit of geen wezen is. Hij heeft geen vorm, geen grenzen en geen hoedanigheden.⁽¹⁰⁾ Als je iets ontdoet van alle hoedanigheden, houd je een Beginsel over.

Dat Beginsel noemde Lao-tse TAO, en het eerste vers van het boek over TAO, de *Tao te King* luidt veelzeggend: "Het TAO dat genoemd kan worden, is het eeuwige TAO niet." Het kan geen naam gegeven worden, omdat het alles is en niets in het bijzonder.

Ook het Allah-begrip, tenminste esoterisch opgevat, is een beeld van Eenheid, wat bijvoorbeeld blijkt uit de 113e Soera van de Koran:

Zeg: "Allah is Eén.
Allah is zichzelf genoeg. Eeuwig.
Hij verwekt niet, noch werd hij verwekt.
En niemand is Hem in enig opzicht gelijk."

Iets wat niet verwekt is, en niet kan verwekken – dus ook niet kan scheppen – is iets wat er altijd geweest is en

altijd zal zijn. Een wezen wordt geboren en sterft, maar Allah is klaarblijkelijk geen entiteit, kan daarom met niets vergeleken worden, is een Beginsel. De *Sjahada*, de islamitische geloofsbelijdenis, drukt op paradoxale wijze dezelfde gedachte uit: *la ilaha illa llaah*, er is geen god; er is wel een god. Of, zoals het meestal vertaald wordt: er is geen god dan god.

Alles is in essentie het goddelijke. Want, zoals de Koran zegt: *Waarheen je je blik ook wendt, daar is Allah's aangezicht.*⁽¹¹⁾

Op deze wijze opgevat leert het monotheïsme niet de heerschappij van een enkele, oppermachtige god. Het ontkent ook niet andere goddelijke wezens; wezens die zich hiërarchisch net zo verhouden tot de mens als deze zich verhoudt tot het dier. Monotheïsme aldus opgevat is de erkenning van de achterliggende Eenheid van al het bestaande. Een religie kan deze beeldspraak gebruiken, om bij mensen het besef te laten ontwikkelen, dat we allen geworteld zijn in hetzelfde Leven.

Hoe sterk staat deze idee af van de gedegenereerde god, die almachtig is en buiten zijn schepping staat, en hoewel grenzenloos, niettemin kan scheppen! Deze god is een vat vol absurditeiten en tegenstrijdigheden, wat door vele filosofen en wetenschappers in de loop der eeuwen op vele wijzen en vele malen is duidelijk gemaakt.

Esoterisch gezien wil het begrip 'God' ons dus vertellen dat er een allesomvattende en alomtegenwoordige kracht is, die niet te begrijpen valt. Maar het gebruik van dit woord, dat zo vaak misbruikt is, is gevaarlijk, want de degeneratie ligt op de loer. Omdat de mens nog maar heel zelden ervan uitgaat dat alles in hem is, bestaat de neiging 'God' te antropomorfiseren, hetgeen tot degeneratie van de oorspronkelijke idee leidt.

Het besef van eenheid kan natuurlijk ook op een andere wijze verwoord worden. Het gaat immers nooit om het woord of de beeldspraak, maar om de idee die daarachter schuilt.

Plotinus bijvoorbeeld spreekt van het ENE, de top van onze hiërarchie van leven. Uit dat ENE emaneren andere werelden, andere wezens, die dus allen dezelfde oorsprong hebben, ja, in de kern van hun wezen dat ENE *zijn*.

Dialogo

We moeten altijd oppassen dat ons denken niet kristalliseert. We voorkomen verstarring als we geen al te grote waarde aan woorden hechten. Dan immers focussen we ons op de gedachte zelf. Daarom is het ook aanbevelenswaardig de terminologie van verschillende religieuze sy-

stemmen te kennen. Als Plato bijvoorbeeld spreekt over *de Idee van het Goede*, dan zal hij weleens precies hetzelfde kunnen bedoelen als wanneer Plotinus spreekt over het ENE. En als Plotinus het ENE *Licht boven licht*⁽¹²⁾ noemt en we lezen dat in het Lichtvers in de Koran⁽¹³⁾ ook over Allah wordt gesproken als zijnde *Licht boven licht*, dan kan dat zowel ons beeld van Plotinus' Ene, als dat van Allah verruimen.

Om tot grootser begrip te komen is het dan ook goed om met elkaar in dialoog te gaan. Dat is bij uitstek een methode om religieus scherp te blijven. Met dialoog bedoelen we in dit verband: het met elkaar van gedachten wisselen over religieuze ideeën. Daarbij horen zeker ook wetenschappelijke en filosofische argumenten. Je kunt religie namelijk niet van deze andere twee facetten van het menselijk bewustzijn scheiden, wil je tenminste niet kreupel in je denken worden.

Naarmate we meer vertrouwd raken met de religieuze taal – of talen – en de gedachten die een dergelijke taal tracht over te brengen, gaan we meer nuances zien en krijgen we ook een scherpere blik op de Eenheid. Zo kun je nadenken en met elkaar van gedachten wisselen over het vraagstuk of het ENE van Plotinus nu het Grenzenloze Beginsel is, of dat het de top van een kosmische hiërarchie is. Met andere woorden: er zouden weleens vele *Enen* kunnen zijn. In de derde Grondstelling van *De Geheime Leer* spreekt H.P. Blavatsky over de Overziel, waar alle wezens fundamenteel gelijk aan zijn. *Ze zijn*, zoals stralen uit een zon, eruit voortgevloeid.

Zo'n zelfde beeld vinden we terug in de *Bhagavad-Gītā*, waar Krishna zegt:

Dit ganze Heelal deed Ik ontstaan uit een deel slechts van Mijzelf en blijf er nochtans van gescheiden.⁽¹⁴⁾

Krishna is hier niet de persoonlijke god, zoals zoveel Hindu's hem interpreteren. Krishna is hier de hiërarch, de top van een hiërarchie. Krishna is het Zelf in alle wezens. En omdat er vele wezens zijn, zijn er ook veel Krishna's, veel Enen, vele toppen van hiërarchieën, want elk wezen is feitelijk een hiërarchie.

De idee dat er vele Enen zijn, lijkt wellicht in eerste instantie tegenstrijdig met de feitelijke eenheid van al het leven. Het is dat echter niet. Integendeel, het kan de idee van eenheid nog grootser maken. Het ENE, zoals Plotinus dat voorstelt, is de top van *onze* hiërarchie. Het is onze horizon, waar voorbij we niets kunnen waarnemen. Maar ligt het niet voor de hand dat in de grenzenloze Ruimte er

vele hiërarchieën zijn, waarbinnen wezens leven die niet verder kunnen kijken dan het ENE, dat de top van *hun* hiërarchie is? Gebieden de logica en de uniformiteit van de kosmos vervolgens niet, dat al die Enen zelf ook weer voortkomen uit een ENE, die nog verhevener is dan dat zij zelf als top van *hun* hiërarchie zijn?

In India wordt de hiërarch ook wel Brahman genoemd. En om aan te geven dat er boven of in die top nog grotere hiërarchieën zijn, bestaat de term Parabrahman, dat simpelweg ‘voorbij Brahman’ betekent. Parabrahman is daarom, in zeker opzicht, synoniem voor het Grenzenloze. We halen dit aan om duidelijk proberen te maken, dat een religie nooit uitgekristalliseerde, volkomen vaststaande begrippen heeft. De woorden zijn middelen om gedachten over te brengen. Wanneer oprechte, bovenpersoonlijke mensen over deze begrippen van gedachten wisselen, verdiepen ze hun religieuze inzichten en ervaringen en kunnen ze steeds beter RELIGIE benaderen.

Universele Broederschap

In vele opzichten zou het beter zijn als de mensheid zich zou verlossen van alle godsdienstige geloven, die mensen eerder scheiden dan samenbinden. Het gevaar daarvan is echter, dat een nog donkerder materialisme zijn zwarte vleugels over de mensheid zou uitslaan dan nu al het geval is. Want zoals H.P. Blavatsky in haar kernachtige taal opmerkt: “De atheïst is de bastaardzoon van de kerk.”⁽¹⁵⁾ Wellicht denken sommigen dat de Theosofie de plaats van de oude godsdiensten kan innemen. Dat is echter niet het geval, want de Theosofie is *geen* religie. Dat wil overigens niet zeggen, dat deze kennisleer niet het gat kan opvullen dat versleten godsdiensten achter zich laten als ze verdwijnen, want de Theosofia mag dan wel niet een religie zijn, ze is wel RELIGIE *per se*: de meest Universele perceptie van de Eenheid, die niet alleen mensen, maar al wat leeft met een onlosmakelijke band samenbindt. Of om het in de woorden van H.P. Blavatsky te zeggen:

(...) Theosofie is niet een Religie, zeggen we, maar RELIGIE *per se*, de enige band van eenheid, die zo universeel en alomvattend is dat geen mens, geen deeltje – van goden en stervelingen tot dieren, een grasspriet en atoom – buiten zijn licht kan zijn. Daarom moet elke organisatie of instantie die deze naam gebruikt, noodzakelijkerwijs een UNIVERSELE BROEDERSCHAP zijn.⁽¹⁶⁾

Het hierachter geplaatste artikel van W.Q. Judge is door sommigen als doemdenkerij gekenschetst. Dat is het vol-

gens ons niet. Het toont namelijk aan welk soort (schijn) hervormingen in de maatschappij plaatsvinden als de mensheid zich niet van louter geloof weet te verheffen tot een edeler vorm van Religie. Naarmate die laatste vorm meer ingang vindt, zal de samenleving meer ingericht worden langs de lijnen van Universele Broederschap.

Referenties

---

1. Barend Voorham, ‘De wiskunde van Religie’. Artikel in *Lucifer*, jaargang 39, april 2017, nummer 2, blz. 37-45.
2. H.P. Blavatsky, *De Geheime Leer*. 2 delen, Theosophical University Press, Pasadena 1988, deel 2, blz. 306 (blz. 272 orig. Engelse paginering).
3. Aangehaald in Hans Andreus, *De sonnetten van de kleine waanzin*. Uitgeversmaatschappij Holland, Haarlem 1971.
4. Meer over deze universele symboliek is te vinden in: Henk Bezemer, ‘Mythologische symboliek, doel en diepgang van universele symbolen’. Artikel in *Lucifer*, jaargang 23, juni 2001, blz. 78; en Joop Smits, ‘Universele symboliek’. Artikel in *Lucifer*, jaargang 30, augustus 2008, tevens Symposium-nummer 10, blz. 29.
5. Zie ref. 3, blz. 357; ‘Hebrew Allegories’. Opgenomen in *H.P. Blavatsky Collected Writings*. 15 delen, The Theosophical Publishing House, Wheaton 1990, deel 14, blz. 200; Isis Ontsluierd. 2 delen, J. Couvreur, Den Haag z.j., deel 2, blz. 599 (blz. 461 orig. Engelse editie).
6. Zie hiervoor: D.J.P. Kok, *De esoterische achtergrond van het Christendom*, het Christendom in het licht van de Theosofia, Stichting I.S.I.S., Den Haag 2008, blz. 80 en G. de Purucker, *Bekleed met de Zon*, Stichting I.S.I.S., Den Haag 3e druk 2017.
7. *Bhagavad-Gitā*, Stichting I.S.I.S., hoofdstuk 10, vers 20, blz. 169.
8. Zie ref. 2, blz. 869 (765 orig. Engelse paginering).
9. Zie ref. 2, blz. 473 (419 orig. Engelse paginering).
10. J. Slavenburg, W.G. Glaudemans, ‘Geheime Boek van Johannes’ In: *De Nag Hammadi-geschriften*, 2 delen, Uitgeverij Ankh-Hermes bv, Deventer 1994, blz. 96.
11. *Koran*, Soera 2, vers 115.
12. Plotinus, *The Enneads*. Vertaling door S. McKenna. Penguin Books, 1991, blz. V 3.12. <https://archive.org/details/plotinustheennea033190mbp>.
13. *Koran*, Soera 24, vers 35.
14. Zie ref. 7, hoofdstuk 10, vers 42, blz. 177.
15. H.P. Blavatsky, ‘To the Archbishop of Canterbury’. Opgenomen in *H.P. Blavatsky Collected Writings*. 15 delen, The Theosophical Publishing House, Wheaton 1990, deel 8, blz. 268.
16. H.P. Blavatsky, ‘Is Theosophy a Religion?’. Opgenomen in *H.P. Blavatsky Collected Writings*. 15 delen, The Theosophical Publishing House, Wheaton 1974, deel 10, blz. 161 en 163.

Religie en hervorming — vanuit theosofisch gezichtspunt

Dit artikel⁽¹⁾ verscheen in 1891 in de *Twentieth Century*, een radicaal weekblad uit New York, en werd vervolgens vele malen herdrukt. De samensteller van het verzameld werk van W.Q. Judge, Dara Eklund, tekent aan dat hoewel sommige lezers de heer Judge een onheilsprofeet noemden, hij veel van de huidige maatschappelijke trends en omstandigheden heeft voorspeld. [Redactie]

Kerngedachten:

- » Geen van de huidige pogingen tot hervorming zal succes hebben zolang men de ware leer over de oorsprong, aard en bestemming van de mens en universum ontbeert.
- » De Theosofie toont aan dat er een gemeenschappelijke grondslag van religie, filosofie en wetenschap bestaat.
- » Ten behoeve van de hervorming van de wereld is kennis van Karma en Reïncarnatie van groot belang.

Twee grote schimmige gestalten blijven continu de aandacht van het huidige denken trekken en dreigen dat van de twintigste eeuw sterker dan ooit te domineren. Het zijn religie en hervorming, en ze bestrijken elk aspect van de diepste menselijke behoeften; want de eerste komt voort uit de introspectieve ervaring van de mens, uit zijn aspiraties naar het onbekende en zijn continue verlangen om de ‘vanwaar-’ en ‘waarom-vraag’ op te lossen, terwijl de tweede haar oorsprong vindt in de fysieke omstandigheden van al degenen die geen begrip hebben voor hun lot en die hulpeloos worstelen in de oceaan van het materiële bestaan. Vele meer of minder bekende schrijvers hebben met deze vragen gekampt. En de manier waarop ze deze vragen behandelden was even uiteenlopend als hun diverse manieren van denken. Maar de theosofen dienen hun visie nog naar voren te brengen en daar gehoor voor te vinden. Dit zou een theosoof altijd uit plichtsbefef moeten

doen en niet vanuit trots, roemzucht of een geldingsdrang naar anderen toe. Want hij weet dat, zelfs als hij niet zou spreken of geen gehoor zou krijgen, de onstuitbare loop van de evolutie waarin hij grondig gelooft, de mensheid zal nopen om deze visies te accepteren, zelfs als dat moet worden bereikt door het lijden van alle menselijke wezens.

De theosoof ziet geen mogelijkheid tot hervorming van bestaande misstanden, in de politiek of in maatschappelijke verhoudingen, tenzij dit hervormingsplan gebaseerd is op een ware religie; en naar zijn idee is geen van de heersende religies van het Westen waar of toereikend. Ze gaan niet tot de wortel van het kwaad, tot de oorzaak van de pijn en het lijden waarop de hervorming of verlichting gericht is. En volgens hem kan alleen de Theosofie – de essentie of het concentraat van de ethische waarden van elke religie – een effectieve oplossing bieden en realiseren.

Geen van de huidige pogingen tot hervorming zal succes hebben zolang ze de ware leer over de mens, zijn aard en bestemming, en over het universum, zijn oorsprong en zijn toekomst, ontberen. Elk van deze pogingen laat de mens achter op het punt waar ze hem had aangetroffen, omdat ze de lessen die uit de steeds terugkerende cycli getrokken moeten worden, verwaarloost. Terwijl men poogt zijn louter stoffelijke omstandigheden te verbeteren, wordt de ware veroorzaker, de innerlijke mens, zonder richtlijn achtergelaten en zal daarom ongetwijfeld, ongeacht hoe goed een systeem ook is, weer hetzelfde kwaad voortbrengen dat men uit de weg probeerde te ruimen. Na elke verandering doet de mens het effect van elk nieuw stelsel weer teniet als gevolg van tekortkomingen in de menselijke natuur, die zich niet laten beïnvloeden door wetgeving of door dogmatische godsdiensten met hun onmogelijke hellen. Die tekortkomingen liggen namelijk buiten het bereik van alles, behalve van de macht van zijn eigen gedachten. Nationalisme, socialisme, liberalisme, conservatisme, communisme en anarchisme zijn uiteindelijk allemaal ineffectief. De prachtige droom van het nationalisme kan niet gerealiseerd worden, omdat het geen bindende inherente sanctie kent. Het communisme is geen lang leven beschoren, want na verloop van tijd zou de communist weer terug veranderen in iemand die zijn individuele rechten en eigendommen bewaakt, omdat zijn menselijke natuur hem ingeeft dat die niet mogen worden verkwanseld door anderen die zich niet waardig gedragen. En het handhaven van het huidige systeem, waarin iemand al zijn verzamelde bezittingen mag behouden en gebruiken, zal uiteindelijk resulteren in oproer en bloedvergieten: dat wat men nu juist met wetten wilde voorkomen en onderdrukken.

In feite zal het zo populaire algemeen stemrecht de motor worden die, in plaats van tot de ware heerschappij van vrijheid en recht, tot deze rampzalige uitbarsting zal leiden, tenzij men tegelijkertijd de theosofische leringen inprent. We zagen in de Verenigde Staten hoe het stemrecht geleidelijk werd uitgebreid en ten slotte algemeen werd, maar mensen zijn gewend aan demagogen en daardoor verliest het kiesrecht zijn waarde. Ondertussen wordt de strijd tussen kapitaal en arbeid heftiger en zal na verloop van tijd met zo'n kracht woeden, dat de armen en ongeschoolden, die het pijnlijke juk van armoede steeds zwaarder op zich voelen drukken, voor een dusdanig revolutionaire ingreep in landeigendom of bezittingen zullen stemmen, dat het kapitaal zich zal verenigen om de veronderstelde inbreuk met zwaard en kogels tegen te houden. Alles neigt hiertoe te eindigen. Geen van de vele oprecht voorgestelde hervor-

mingen zal deze uitkomst ook maar één moment kunnen tegenhouden, als eenmaal de oorzaken voldoende krachtig uitgekristalliseerd zijn. De definitieve opbouw van de werkzame oorzaken is nog niet voltooid, maar hij nadert snel het tijdstip waarop genezing niet meer mogelijk is.

De kille wetenschappelijke kennis geeft ons weliswaar indrukwekkende fysieke resultaten, maar zal uiteindelijk falen, net zoals de godsdiensten en wettelijke hervormingen. Met behulp van haar eigen methoden en instrumenten slaagt de wetenschap er niet in de ziel te vinden en ontkent haar bestaan; terwijl de kerken wel het bestaan van een ziel erkennen, maar haar niet kunnen verklaren. Ze doen tegelijk de menselijke rede geweld aan door te beweren dat wat volgens hen onsterfelijk is, door uiterlijk vuur kan branden. Ze reiken niets aan om aan dit dilemma te ontkomen, behalve de leer van het plaatsvervangende lijden en een vlucht in het blind accepteren van de ongerijmdheden en onrechtvaardigheid van een God die als oneindig genadig en rechtvaardig wordt voorgesteld.

Aan de ene kant is er dus de wetenschap die de kwaadwillende en zelfzuchtige mens geen afschrikkingen voorspiegelt en geen impuls tot hervorming geeft; aan de andere kant zijn er de godsdiensten die hun invloed verliezen door de toenemende verspreiding van kennis, en elk jaar minder nuttig en respectabel worden gevonden. Het lijkt erop dat we een tijdperk van onbeteugeld ongeloof naderen. Een dergelijke toestand van het denken heerste ook voor de Franse Revolutie van 1793.

Theosofie nu stelt de verzoening van wetenschap en religie voor door aan te tonen dat er een gemeenschappelijke grondslag is van alle religies en dat de ziel, tezamen met alle psychische krachten die eruit voortkomen, daadwerkelijk bestaat. Wat het universum betreft leert de Theosofie een nooit eindigende evolutie en involutie. Evolutie begint wanneer de Grote Adem – Herbert Spencer's⁽²⁾ 'Onkenbare' dat zich manifesteert als universele energie – uitgaat. Involutie, of het verdwijnen van het universum, vindt plaats wanneer deze zelfde adem tot zichzelf terugkeert. Dit tevoorschijn komen duurt miljoenen en miljoenen jaren, en de involutie bestrijkt een even grote tijdsperiode. Zodra de adem tevoorschijn treedt, verschijnt het universele denkvermogen tezamen met de universele oermaterie. In het archaische stelsel wordt dit denkvermogen *Mahat* genoemd en de materie *Prakriti*. Mahat bevat in zichzelf het evolutieplan dat het op Prakriti afdrukt, waardoor het Prakriti aandrijft om onophoudelijk voort te gaan met de evolutie van vormen en de vervolmaking van de eenheden die de kosmos samenstellen. De kroon van deze vervolmaking is de mens,

en hij bezit in zichzelf het hele plan van het universum: een kopie in het klein maar met universele potentie.

Dit brengt ons bij onszelf, omringd door een omgeving die, waarheen we ons ook wenden, pijn en verdriet lijkt te veroorzaken. Maar omdat de onveranderlijke wetten van oorzaak en gevolg onze eigen evolutie teweegbrachten, zullen deze zelfde wetten onze redders worden uit de ellende van het bestaan. De twee grote wetten die de Theosofie naar voren brengt ten behoeve van de hervorming van de wereld, zijn die van Karma en Reïncarnatie. Karma is de wet van actie die bepaalt dat de mens enkel door zijn eigen gedachten en handelingen lijden moet en vreugde kent. Zijn gedachten, die een kopie in het klein van het universele denkvermogen zijn, liggen ten grondslag aan elke handeling en vormen tezamen de kracht die het specifieke lichaam produceert dat hij bewoont. Reïncarnatie in een aards lichaam is dus voor de mens net zo noodzakelijk als het onophoudelijk reïncarneren – evolutie na evolutie – nodig is voor het universele denkvermogen. En omdat geen enkel mens als eenheid losstaat van de andere eenheden in de Cosmos, moet hij zó denken en handelen dat hij geen onenigheid veroorzaakt in de grote universele stroom van evolutie. Het is de verstoring van deze harmonie die alle ellende in het leven teweegbrengt, ongeacht of deze een enkel mens of een heel volk treft. Zoals hij in zijn laatste leven of levens heeft gehandeld, zo zal hij in volgende levens worden behandeld. Daarom zijn de rijken vaak onwaardig, en de waardigen zo vaak arm en behoeftig. Elke oproep tot geweld is nutteloos, omdat die alleen nieuwe oorzaken creëert die onherroepelijk in toekomstige levens en in dit leven op ons zullen terugwerken. Maar als iedereen overtuigd was van deze rechtvaardige en alomvattende wet van Karma, in het besef dat wat je ook doet, je gestraft of beloond zal worden in dit leven of andere, nieuwe levens, dan zouden het kwaad en de misstanden van het bestaan beginnen te verdwijnen. De rijken zouden beseffen dat zij enkel de beheerders zijn van hun fortuin, en dat zij de plicht hebben dit in te zetten voor het welzijn van hun medemensen; en de armen, in vrede door het besef dat hun lot het verdiende loon is voor eerdere daden, en geholpen door de rijkere, zouden hun oude slechte Karma uitwerken en uitsluitend nog zaden van wat goed en harmonieus is zaaien.

Nationale ellende, zoals die van Whitechapel⁽³⁾ in Londen (wat zich over niet te lange tijd ook in New York zal voordoen) is het gevolg van nationaal Karma, dat op zijn beurt is samengesteld uit de optelsom van niet alleen het Karma van de betrokken individuen, maar ook van de rest van de natie. De gebruikelijke hervormingen, hetzij door wetge-

ving of anderszins, zullen het doel niet verwezenlijken. Dit blijkt uit ervaring. Maar als de heersende en rijkere klassen uitgaan van Karma en Reïncarnatie, dan zouden de meer gefortuneerden onmiddellijk een universele, breed gedragen poging doen om niet alleen verlichting te bieden voor die ellendige omstandigheden, maar ook activiteiten te starten die gericht zijn op de educatie van de grote massa's die zichzelf nu onderdrukt voelen door zowel hun meerderen als het lot. Het tegendeel is nu het geval, want we kunnen de huidige individuele, sporadische of sektarische pogingen tot liefdadigheid geen nationale of universele poging noemen. De Generaal van het Leger des Heils heeft kortgeleden een immens kolonisatieplan voorgesteld, dat door een wetenschapper, prof. Huxley, bestempeld werd als utopisch, onwerkzaam en vol potentiële risico's voor de toekomst. En in dat commentaar geeft hij openhartig toe dat er een groot gevaar uitgaat van de criminele en ontevreden klassen. Maar als de armere groepen, die minder van het leven begrijpen, eenmaal zien dat het rijkere en beter geschoolde deel van de bevolking met materiële hulp en intelligente verklaringen voor het schijnbare onrecht in het leven komen – verklaringen die alleen in de Theosofie te vinden zijn – dan zou snel de mogelijkheid ontstaan om goed doordachte wetten en regelingen uit te voeren, die velen nog willen toevoegen aan degene die al zijn voorgesteld. Zonder zo'n theosofische filosofie en religie zullen steeds meer concessies worden gedaan aan het luide geroep en de eis van inspraak van de onontwikkelden, wat slechts kan eindigen in het ontstaan van een overmatig en onrealistisch gevoel van macht van de feitelijke meerderheid. Dat zal de gewelddadige uitbarsting versnellen, die door de andere koers had kunnen worden afgewend.

Dit is een algemene uitleg van het enige universele geneesmiddel, want als dit eenmaal begrepen wordt – zelfs als dat vanuit een zelfzuchtig motief gebeurt – dan zullen allen, door een kracht die van binnenuit in alle mensen werkt, zich gedwongen voelen om het toekomstige ongeluk te vermijden dat hen onontkoombaar treft als zij de wetten overtreden die inherent zijn aan het universele denkvermogen.

Referenties

1. William Quan Judge, 'Religion and Reform from a Theosophical Viewpoint'. In: *Echoes of the Orient*. 3 delen, 2nd and revised edition, Theosophical University Press, Pasadena, Cal. 2010, deel III, p. 159-163.
2. Herbert Spencer (1820–1903) was een Brits socioloog, filosoof en antropoloog. (Vertaler)
3. Wijk in Londen, ook East End genoemd, die in de 19e eeuw bekend was om zijn ellendige omstandigheden. (Vertaler)

Naschrift op het artikel ‘Religie en hervorming — vanuit theosofisch gezichtspunt’

William Quan Judge schreef dit artikel als reactie op de in zijn tijd belangrijke ideologische bewegingen, die ervan uitgingen dat door een omwenteling van de staatsvorm en de machtsstructuren een ideale samenleving zou ontstaan. Het veranderen van de politieke of maatschappelijke structuren zonder dat er een mentaliteitsverandering heeft plaatsgevonden, leidt echter nooit tot blijvende verbeteringen. H.P. Blavatsky vergelijkt dit met een dwaze tuinman die het onkruid bij de grond afsnijdt, terwijl het natuurlijk met wortel en al verwijderd moet worden.⁽¹⁾

Deze gedachte is met behulp van de Theosofia gemakkelijk te verklaren, omdat aan elke gewoonte of handeling een gedachte ten grondslag ligt. Als iemand dus zijn gewoonten verandert zonder zijn denken te hervormen, dan zal hij al snel daarna weer eenzelfde gewoontepatroon opbouwen. Als een alcoholist ophoudt alcohol te drinken zonder dat hij de oorzaak van zijn verslaving – en die ligt altijd in zijn denken – heeft weggenomen,

dan zal hij al snel verslaafd aan iets anders zijn. Er zijn talloze voorbeelden hiervan te geven.

Maatschappelijk gebeurt precies hetzelfde. Dat is ook de reden waarom Judge niet denkt dat het algemeen kiesrecht duurzame hervormingen zal inluiden. Democratische verkiezingen bieden namelijk geen enkele garantie voor het rechtvaardig besturen van een land. Niettemin is deze staatsvorm verre te verkiezen boven andere, thans in zwang zijnde systemen. Maar zolang de bevolking van een land zelfzuchtig leeft, zal het land altijd disharmonisch en vol spanningen blijven, omdat de leiders een weerspiegeling zijn van het volk. Wanneer bovendien de bevolking nooit geleerd heeft zelfbewust en kritisch te denken, dan is men al te snel geneigd het woord van demagogen te geloven, die altijd een beroep op de zelfzucht doen en op de waan dat het eigen volk anders en beter is dan andere mensen. Dan ontspoort de democratie en is een dictatuur het gevolg met voor de meeste mensen

een nog veel zwaarder lot.

Judge was zeker niet de eerste die met de kennis van de wijsheidstraditie kanttekeningen plaatste bij democratische tendensen. De grote Griekse wijsgeer Plato in zijn beroemde werk *De Republiek* noemde de democratie de op één na slechtste staatsvorm, juist omdat ze een beroep doet op de zelfzucht van mensen.

Volgens Judge heeft de ervaring geleerd dat hervormingen, hetzij door de wet of anderszins, het doel niet zullen verwezenlijken. Even daarvoor had hij al verwezen naar die ‘goddeloze’ periode in de Franse Revolutie waarin een schrikbewind duizenden mensen met de guillotine ombracht. Het is een van de vele voorbeelden waaruit blijkt dat het afzetten van de regerende klasse – in dit geval Lodewijk de XVI en zijn aristocratische hofhouding – niet leidt tot een andere samenleving, want nog geen tien jaar na de Revolutie had Napoleon al eenzelfde soort dictatuur gevestigd.

De twintigste eeuw heeft evenzeer een groot aantal van dit soort omwentelingen te zien gegeven, die op het gebied van de mentaliteit niets of nauwelijks iets hebben veranderd. Om er enkele te noemen: de Russische Revolutie van 1917 eindigde in een even grote, zo niet grotere tirannie dan die onder de tsaar.

Een ander voorbeeld: na de val van de Muur in 1989 verwachtte iedereen dat de vijandschap tussen het kapitalistische Westen en het communistische Oosten voorgoed verdwenen zou zijn. Nu, zo’n dertig jaar na dato, moeten we helaas vaststellen dat de animositeit even groot is, zodanig zelfs dat de vooroordelen over Russen gemeengoed zijn geworden.

Een laatste voorbeeld: de Arabische Lente, die in 2010 begon, is geëindigd in eenzelfde tirannieke toestand als ervoor. Interessant is dat in dit geval in een land als Egypte de bevolking feitelijk zelf de nieuwe dictator heeft gekozen. Dat wil zeggen, aanvankelijk koos men een radicale en fanatieke Moslim, die bij een groot deel van de bevolking zoveel weezin opriep vanwege zijn radicaal islamitisch beleid, dat er een roep om een sterke man kwam die de zaak kon corrigeren: dat is de huidige, dictatoriale president, die precies zo’n beleid voert als waartegen de volksmassa in eerste instantie in opstand kwam.

Deze bittere ervaringen uit de vorige eeuw en van het begin van deze eeuw hebben ertoe geleid dat ideologieën, alle ‘ismen’, lijken te zijn ‘afgeleefd’. Het zijn versleten idealen geworden die hun vitaliteit hebben verloren en jongere generaties niet meer aanspreken. We zien deze processen wereldwijd plaatsvinden. Alleen het ongeremde

economisch liberalisme bestaat nog, maar dat produceert grote misstanden op milieugebied en vergroot op extreme wijze de gapende kloof tussen arm en rijk.

Het zijn deze desillusies waarmee we moeten leren leven. Maar elke desillusie is een gevonden waarheid. De vraag is alleen: als we niet door politieke hervormingen alleen een betere wereld krijgen, hoe krijgen we die dan?

Welnu, als werkelijke verandering alleen totstandkomt door mentaliteitsverandering, dan moeten we ons afvragen hoe we die kunnen bewerkstelligen. Je mentaliteit wordt gevormd door de visie die je op het leven hebt. Als mensen een andere visie op het leven, de dood, de kosmos en hun eigen rol in het kosmisch gebeuren ontwikkelen, dan zullen ze anders gaan denken en handelen. Dat zijn natuurlijk grote woorden en het lijkt wellicht onmogelijk om antwoorden op dergelijke levensvragen te krijgen.

Toch, zoals Judge terecht aangaf, kunnen die antwoorden wel degelijk gevonden worden in de aloude Theosofia. Als alleen de wetmatigheden van reïncarnatie en karma algemener bekend zouden zijn en mensen er min of meer naar zouden leven, dan was de grofste hardheid, de diepgewortelde zelfzucht, al voor een heel groot deel uitgebannen. De samenleving zou dan al een toonbeeld van harmonie en vredelievendheid zijn vergeleken met de huidige samenleving. Die theosofische gedachten moeten dan niet als droge leerstellingen aangeboden worden, maar vooral de praktische toepasbaarheid moet duidelijk naar voren komen.

De Theosofia heeft veel te bieden. In de grootse, theosofische evolutieleer wordt geschetst hoe we van persoonlijk mens tot god-mens kunnen uitgroeien. Het is die *religieuze* visie op het leven die de mens ertoe aanzet elke dag iets wijzer, rechtvaardiger en hulpvaardiger te leven dan de dag ervoor. Dit innerlijke groeiproces zal een werkelijke hervorming in de maatschappij bewerkstelligen. Alle initiatieven zullen onafwendbaar in het groot doorwerken. Voor een hoop mensen mag dit een utopie lijken, voor de Theosoof, die geleerd en ervaren heeft welke edele krachten er in zijn bewustzijn zitten, is dit een realiteit.

Referentie

---

1. H.P. Blavatsky, *De Sleutel tot Theosofie*, N.V. C.A.J. van Dishoeck’s Uitgevers Mij., Bussum, Sectie 12.
-

Wat is kunst?

Symboliek en kunst

Afgelopen januari sprak Herman C. Vermeulen in een serie van vier *Theosophy Talks* over *Symboliek en kunst*. Een boeiend onderwerp dat nog niet vaak vanuit een theosofische invalshoek is belicht. De reacties waren dan ook enthousiast. De redactie bewerkte de presentaties voor publicatie. In dit eerste artikel staat de vraag centraal: *Wat is kunst?* In de volgende artikelen worden behandeld: *Universele symboliek uit de Mysteryescholen*, *De kracht van kleur, geluid en getal* en *De spirituele functie van design*.

In deze serie van vier artikelen wil ik een aantal belangrijke aspecten van kunst en symboliek bespreken vanuit de Theosofia. *Wat is kunst?* is dan een goede vraag om mee te beginnen, maar we zouden het vraagteken evengoed kunnen vervangen door een uitroepteken. *Wat is kunst!* Want het onderwerp beslaat zó'n breed terrein, niet alleen in uitingsvormen maar ook in kwaliteiten. Een algemene definitie is daarom moeilijk te geven, zeker ook omdat ieder mens op zijn eigen, individuele manier zal ervaren wat kunst met hem doet. En dat kan tot boeiende discussies leiden, met name als we ons afvragen waar het om gaat in de kunst. Kunst – met een hoofdletter K – kan een belangrijke rol spelen in onze ontwikkeling als mens en we kunnen er in het dagelijks leven veel aan hebben. Dat wil ik laten zien in dit artikel. Wat doet kunst met ons? We nemen

allerlei kunstuitingen waar op onze eigen manier, en we zijn daar niet eens consistent in. Zijn we in een goede bui, dan hebben we al snel de neiging om wat we waarnemen positief te waarderen. Zijn we in een slechte bui, dan overheersen de negatieve indrukken. Dan vinden we eigenlijk niets mooi of leuk. Maar, even los van ons humeur, in alle uitingsvormen van kunst – van prehistorisch tot modern – kunnen we de kern van Kunst met een hoofdletter begrijpen en ervaren. Laten we eens kijken hoe.

De inspiratie vastgelegd

De symbolische voorstelling van een schilder voor zijn schildersezel helpt ons dat proces al wat duidelijker te maken. Een kunstenaar heeft een bepaalde ervaring, een inspiratie, een idee. Hij krijgt de drang om die beleving tot uiting te brengen. Hier schildert de schilder, maar het kan

Kerngedachten:

- » Kunst stimuleert, doet het hogere, het universele in onszelf leven.
- » Schoonheid wordt bepaald door verhoudingen.
- » De uiterlijke vorm is slechts de buitenkant. Het gaat erom de essentie tot uitdrukking te brengen.
- » Willen we begrijpen *wie* en *wat* we zijn, dan moeten we zien door te dringen tot die essentie.

net zo goed gaan om muziek, om toneel of om een literair werk. De kunstenaar doet zijn best om zijn inspiratie vast te leggen.

De toeschouwer neemt het resultaat waar op zijn eigen, individuele manier. Zijn interpretatie is gekleurd door de cultuur waarin hij is grootgebracht en door de aard van zijn opleiding. De technicus en de historicus hebben niet dezelfde bril op: hun beoordelingscriteria zullen dan ook verschillen. We kunnen aan de hand van de Theosofie wat structuur in die criteria aanbrengen. Maar eerst is het natuurlijk de vraag of de kunstenaar in staat is om zijn – hopelijk verheven – idee zodanig tot uitdrukking te brengen dat *dit* idee wordt overgedragen aan de toeschouwer. Voor de toeschouwer kan dat proces best wat meer tijd en inspanning kosten dan een enkele indruk. Soms kun je als *ontvanger* van de gedachte pas na meerdere keren kijken of luisteren, en wellicht na wat meer achtergrondinformatie, tot een bepaalde indruk en ervaring komen. Om bij de schilderkunst te blijven: bij sommige werken van Picasso en Mondriaan – waar we straks verder naar kijken – vraag je je bij de eerste blik af wat het eigenlijk moet voorstellen.

Kunst stimuleert het hogere in ons

De kunstenaar die kans ziet ons met zijn werk tot verheven ideeën te brengen, laat ons boven onszelf uitstijgen. We doen dan ervaringen op die het betere en het meer universele in ons activeren. Dat brengt ons tot de stelling: *Kunst is dat wat het hogere in onszelf, het universele, stimuleert.* Daarmee keren we terug naar het begin van het proces: de inspiratie die de kunstenaar nodig heeft. Zijn ervaring, zijn moment van inzicht en de drang om dat in een kunstvorm te uiten. De grote vraag is: waar komt die inspiratie vandaan? Want als we daar wat inzicht in krijgen, kunnen we ook als toeschouwer wellicht veel beter

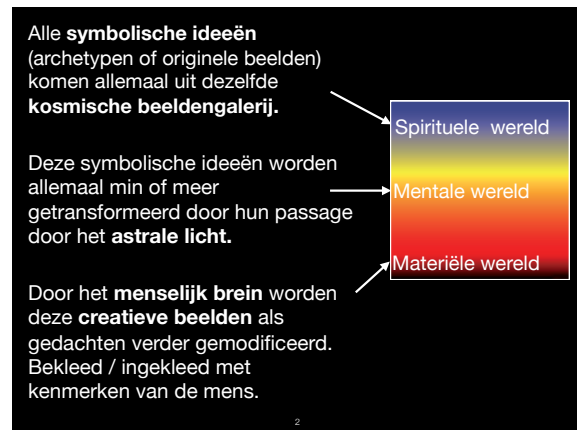
onzelf trainen en ervaring opdoen in de rijke wereld van het hogere in ons.

Zichtbare en onzichtbare gebieden

De Theosofia leert ons voor de oorsprong van inspiratie te kijken naar de zichtbare en onzichtbare gebieden. Wat bedoelen we daarmee?

De aarde is omgeven door allerlei velden en gebieden die van onzichtbare en niet-materiële aard zijn. Zo kennen we het magnetisch veld en de Van Allen-gordels. En we hebben natuurlijk het radioverkeer, dat allerlei onzichtbare effecten teweegbrengt. Het onzichtbare omringt en doordringt onze zichtbare wereld — het is er *deel* van. Niet alleen onze wereld is er deel van, maar eveneens alle vormen van manifestatie — van *leven*, zoals een atoom, een mens, een zonnestelsel. De voor ons onzichtbare, meer innerlijke gebieden zijn daarbij veel essentiëler dan de uiterlijke, materiële vorm waar we vaak zoveel realiteit aan toekennen.

Deze onzichtbare gebieden worden wellicht al wat minder abstract als we bedenken dat er een duidelijke, hiërarchische structuur in is te herkennen. Hiërarchisch in de betekenis van hogere en lagere gebieden. We noemen deze gebieden de spirituele, de mentale en de materiële wereld. Onze ideeën kunnen we in elk van deze drie gebieden opdoen, maar de kwaliteit per gebied verschilt.

De spirituele wereld bevat het archetype-gebied, de sfeer van symbolische, originele ideeën die zich kenmerken door een hoge mate van abstractie. Vanuit die kosmische beeldengalerij worden de ideeën in de mentale wereld – soms wordt een deel daarvan aangeduid als het astrale gebied – getransformeerd. Ze worden een klein stukje ingekleed. En uiteindelijk belanden ze op het stoffelijk gebied, als creatief idee door het menselijk brein met zijn individuele kenmerken vormgegeven in bijvoorbeeld een schilderij.

Zo zien we een gelaagdheid van die gebieden in drie trappen, waar we vaak onbekend mee zijn. Waar zijn we, bijvoorbeeld, geweest als we hebben gedroomd? Soms hebben we de ervaring dat we bij het wakker worden een aantal indrukken nog tamelijk helder hebben. Het kan een prachtige, spirituele droom zijn geweest. Maar de poging om die indrukken vast te houden, mislukt meestal snel. Waarom kunnen we zo'n ervaring niet vasthouden? We zijn niet voldoende getraind om indrukken uit dat gebied te concretiseren in beelden en gedachten. Ze horen (nog) niet bij ons. We herkennen zo'n situatie ook als we bijvoorbeeld een interview op de televisie zien over een onderwerp waar we niet echt in thuis zijn. Dan moeten we al heel erg ons best doen om het te volgen en te 'vertalen' in termen die we een beetje begrijpen. Maar als we dan later iemand anders willen vertellen wat er werd gezegd, dan blijkt vaak dat er van onze indrukken niet veel is overgebleven. Waarom? De gedachten zijn eigenlijk nog niet van ons.

Karakteristieken

De archetypische beelden – zoals ook C.G. Jung die heeft beschreven – worden dus door mentale indrukken ingekleed en uiteindelijk vormgegeven in de materiële wereld. Nu kennen we in de Theosofia voor de karakteristieken van deze gebieden een verfijnde indeling, waarbij de Nederlandse begrippen corresponderen met de originele Sanskrit-termen hiervoor.

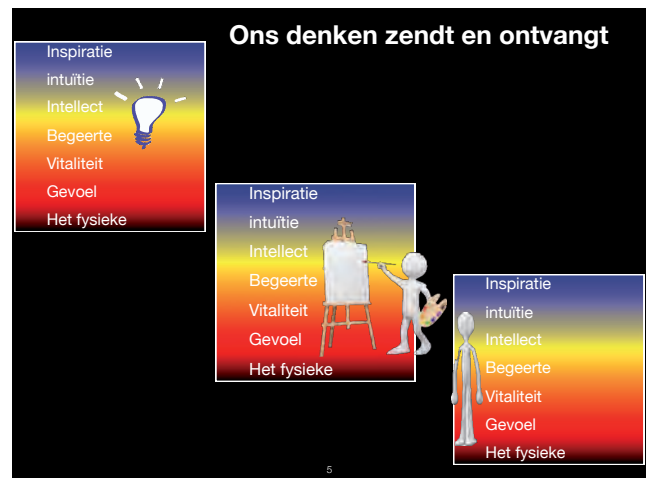

De twee hoogste karakteristieken – inspiratie of eenheidsbeleving en intuïtie of inzicht – komen overeen met het spirituele gebied en het zijn *die* karakteristieken die een rol spelen in alle vormen van Kunst die wij graag met een hoofdletter K willen schrijven. Kunst met een universaliteit die ons helpt uit de beperkingen van onze

eigen voorbeelden te komen. Het zijn denkaspecten die voor de gemiddelde mens niet eenvoudig te ervaren zijn, net zoals die gedachten die 'nog niet van ons' waren. Dat geldt ook een beetje voor het inzicht, maar met het intellect, de begeerte, de vitaliteit, het gevoel en het fysieke zijn we meer vertrouwd.

Is kunst objectief te beoordelen?

Als we met dit palet aan karakteristieken naar kunst kijken, is het de vraag of we kunst wel objectief kunnen beoordelen. Laten we daarvoor weer even kijken naar het plaatje van de schilder, zijn schilderij en zijn toeschouwer, maar dan met de genoemde zeven aspecten.

Dan kunnen we de vraag ook verfijnen. Ten eerste: welk van deze zeven aspecten was dominant voor het idee? Hopelijk de inspiratie, het meest universele. Ten tweede: zag de kunstenaar kans om dat meest universele ook vast te leggen op het fysieke vlak, dus in het schilderij? En ten derde: met welk aspect kijkt de toeschouwer? Welke karakteristiek is bij hem dominant om die indruk op te doen? Dit is een belangrijke gedachte. Zo kunnen al deze drie stappen van een verschillende kwaliteit zijn en zijn er driemaal zeven combinaties mogelijk in het proces van kunst uiten en ervaren. Voor de Kunst met een hoofdletter K is de kunstenaar in onze visie in staat om inspiratie uit de spirituele wereld op te doen en de lagere denkaspecten alleen te gebruiken om zijn materiaal te kiezen en het idee vorm te geven.

Inspiratie is moeilijk op te roepen

Het probleem is dat inspiratie in ons stadium van evolutie vaak nog niet oproepbaar is. Het is wel te trainen, maar dan nog volgt er een proces van uitvoeren: het idee moet ook vorm krijgen, wat natuurlijk ook is te trainen. Zeker

voor kunstenaars die in opdracht werken is dat nog wel eens een uitdaging. Een bekend voorbeeld is het verhaal van een kunstenaar die heel goed kon tekenen in Chinese stijl, met een paar eenvoudige lijntjes iets heel moois kon uitbeelden. Een rijke kattenliefhebber geeft hem de opdracht om een kat te tekenen en betaalt vooruit. Na drie maanden wordt de man wat ongeduldig; de tekening is nog niet klaar. Vervolgens krijgt hij dit elke drie maanden te horen. Dus na een jaar zegt de man dat hij nu toch echt die tekening wil hebben. De kunstenaar pakt zijn penseel en inkt, tekent in een paar bewegingen een kat en zegt: "Alstublieft". Het is een prachtige tekening. De man zegt: "Heb ik daar die hoge prijs voor moeten betalen?" Maar de kunstenaar antwoordt: "Ik heb er een jaar aan gewerkt". Hij had al die tijd naar inspiratie gezocht en gewerkt aan hoe de opdracht uit te voeren.

Met andere woorden: tussen het idee en de mogelijkheid om dit goed tot uitdrukking te brengen kan nog wel eens een behoorlijke tijd zitten.

Zo is van de componist Gustav Mahler bekend dat hij 's zomers vaak zat te zwoegen op zijn composities, omdat de inspiratie hem in de steek liet. En neem bijvoorbeeld een groep jazz-musici die de sterren van de hemel kan improviseren, maar als dat elke avond moet dan is de druk soms te groot. In die wereld gebeurt het overigens nog wel eens dat men in zo'n situatie drugs gebruikt, maar die middelen helpen absoluut niet om inspiratie op te roepen of af te dwingen.

Afstemmen op het universele

Het hangt dus sterk af van onze ontwikkeling op het spirituele gebied of we al in staat zijn de inspiratie daaruit op te roepen. We kunnen ons wel trainen om ons denken af te stemmen op het hogere, universele. Als we nog even naar de zevenvoudigheid van de denkkarakteristieken kijken, begrijpen we dat een goed idee niet af te dwingen is met de begeerte daarnaar, maar eerder door die lagere karakteristieken te laten rusten en ons open te stellen voor meer bovenpersoonlijke gedachten. Het beeld van de schilder voor zijn schildersezel is daarbij illustratief voor het feit dat wij *zender en ontvanger* zijn in de spirituele, de mentale en de materiële wereld. Als wij dus spirituele, inspiratieve gedachten willen ontvangen, dan moeten we ook zorgen dat onze ontvanger afgestemd staat op die kwaliteiten. Daarvoor kunnen we onze dagelijkse beslommeringen beter even laten voor wat ze zijn en bijvoorbeeld een wandeling langs het strand maken.

De eigen afbeelding

Hoe we naar onze wereld kijken en de indrukken die we van allerlei kunstuitingen opdoen, hangt mede af van onze achtergrond. In bijgaande afbeelding van een spiraal in een rechthoek is voor de kenner al snel de Gulden

Snedes te herkennen en ook de reeks van Fibonacci. Maar iemand die daar nog nooit van heeft gehoord, zal er een ander beeld bij hebben.

Zo 'maken' wij onze eigen afbeeldingen. Kijken we bijvoorbeeld naar de schilderijen van Georges Seurat, bekend om zijn pointillisme. Van een afstand zien we levensechte, impressionistische taferelen, maar van dichtbij zien we slechts heel fijne puntjes en streepjes. Zo bouwde hij, net als bij een gerasterde foto, het beeld op. De waarnemer maakt er zijn eigen afbeelding van.

Een treffend voorbeeld vinden we ook in het China van de zevende eeuw, waar het Zen-Buddhisme in die tijd – een combinatie van Buddhisme en Taoïsme – bepaalde kunstuitingen stimuleerde waarin met een paar lijntjes een beeld werd gerealiseerd.

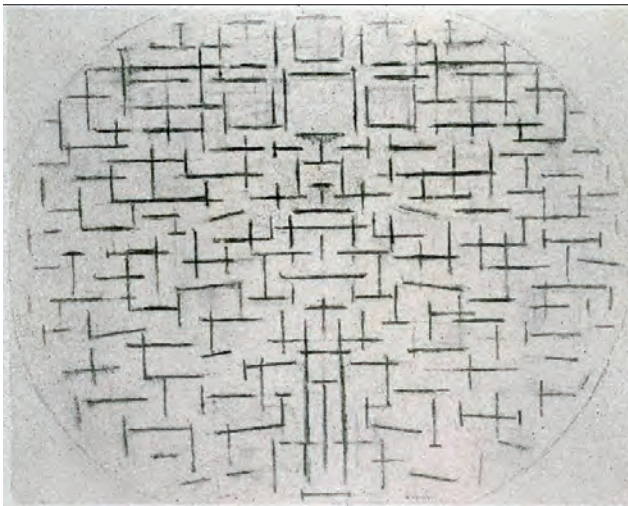
Dit is voor mij een volwaardig paard: in mijn conceptie ontbreekt er helemaal niets aan. De basiskarakteristieken, de grondstructuren, zijn met een paar bewegingen getekend. Hier kan wat mij betreft een foto niet van winnen.

In datzelfde China uit die tijd maakten ze ook heel andere tekeningen — en als je dit soort landschappen hebt gezien en je herkent de sfeer daaruit, is ook dit een fantastische tekening.

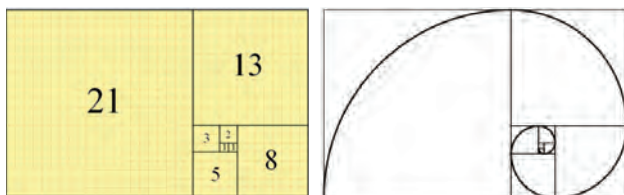

Pier en Oceaan uit 1914 van Piet Mondriaan is uit allemaal horizontale en verticale streepjes opgebouwd. Het is duidelijk dat dit schilderij wat meer ervaring vereist om er een goede indruk van te krijgen en er een bepaalde schoonheid in te herkennen. Mondriaan heeft hier alle uiterlijke overbodigheden afgestript en het geheel teruggebracht tot enkele grondprincipes. Ik kom hier zo op terug.

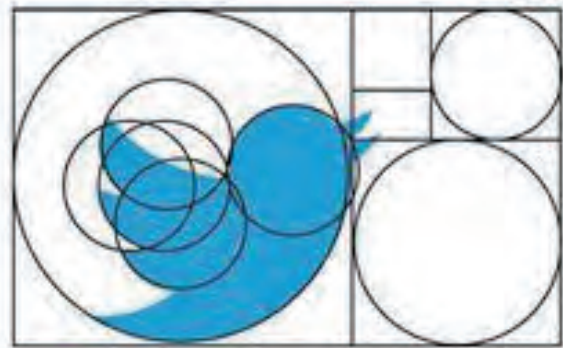
Schoonheid wordt bepaald door verhoudingen

Schoonheid wordt bepaald door verhoudingen. Het is geen absolute maat, geen absoluut iets. Het zijn altijd de verhoudingen die de norm bepalen van wat we mooi vinden of juist niet. We vinden ideale verhoudingen in de Gulden Snede, voor de wiskundigen de zogenaamde ‘logaritmische spiraal’.

De basisgedachte vinden we terug in de vakken waar de spiraal uit voortkomt. De vierkantjes met de getallen 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13 en 21 — uit het begin van de reeks van Fibonacci — zijn de som van de voorgaande. De karakteristiek van deze reeks vinden we overal terug in de Natuur. Er bestaat een aardige anekdote over Albert Einstein en de schoonheid van harmonie in de Natuur. Het verhaal kent een aantal versies, maar het komt erop neer dat een klein meisje bij Einstein — al op leeftijd — aanbelt. “U bent de knapste man ter wereld,” zegt ze, “kunt u mij helpen bij het rekenen?” Einstein leert haar vervolgens het een en ander, maar het meisje vindt de stof zo saai. Einstein reageert: “Het is juist heel interessant. Neem nu een bloem: al die bloemblaadjes vormen een getal in de Fibonacci-reeks”. Het meisje denkt hierover na en vraagt: “Maar hoe weet die bloem nu dat-ie moet voldoen aan zo’n getal van de Fibonacci-reeks?” Einstein is blij met die vraag. Het interessante van dit verschijnsel, eigenlijk van de hele wereld, zegt hij, is om zelf de juiste vragen te stellen. In dit geval: waarom zie je in de Natuur altijd de Gulden Snede en dus ook de Fibonacci-reeks tevoorschijn komen? Daarmee geeft hij aan dat de Natuur in principe een uitdrukking is van harmonie en schoonheid — je moet dit alleen zelf zien te ontdekken.

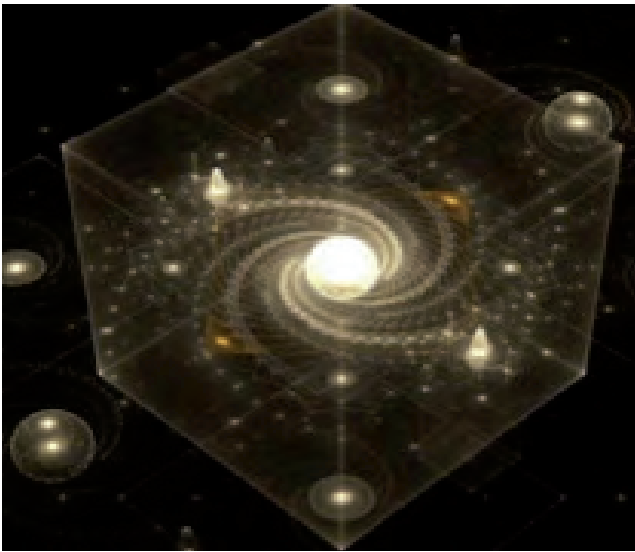
De Gulden Snede is bijvoorbeeld toegepast in het bekende logo van Twitter.

Maar we kunnen ook in cosmische afmetingen denken, zoals de dynamische draaibewegingen van en binnen melkwegstelsels.

En dan is er de architect Le Corbusier, die tot de conclusie kwam dat alle bouwwerken het best volgens de verhouding *phi* (1,618) van de Gulden Snede konden worden ontworpen. Voor de binnenmaten van een woning ontwierp hij zelfs een maatsysteem dat was gebaseerd op dezelfde verhoudingen binnen de afmetingen van het menselijk lichaam. Le Corbusier wilde huizen ontwerpen waarin mensen zich meer in harmonie met

het geheel zouden voelen.

Het toepassen van basisprincipes

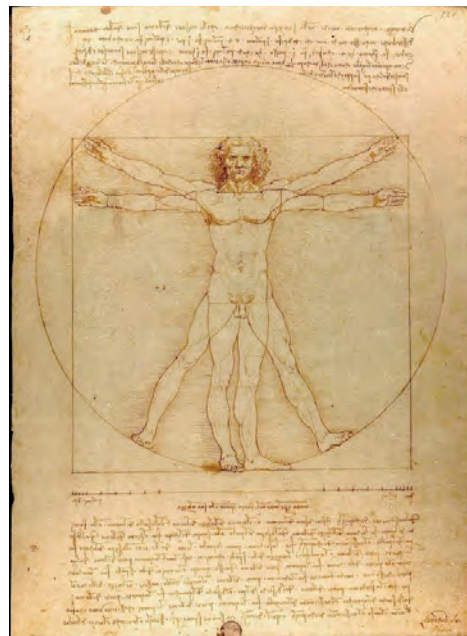
Van kosmische verhoudingen en de harmonie der sferen – dus de verhoudingen in die sferen – naar in materie vastgelegde architectuur en design is geen grote stap zolang de universele basisprincipes hetzelfde zijn. De Romeinse architect Vitruvius Pollio (eerste eeuw v.Chr.) paste die principes al toe en beschreef ze in het tiendelige werk *De Bouwkunst* (*De Architecture libri decem*), dat is overgeleverd. Hierin kwam hij onder meer tot drie basisprincipes voor goede architectuur:

- *firmitas* (stevigheid)
- *utilitas* (gebruiksvriendelijkheid)
- *venustas* (schoonheid)

Hij noteerde ook drie basisprincipes van verhoudingen:

- *orinatio* (afgeleide rangschikking)
- *symmetria* (de juiste onderlinge maatafstemming)
- *eurytmia* (harmonische maatverhouding)

Vitruvius Pollio paste zijn inzichten heel praktisch toe. Hij beschreef hoe je het best een huis kon bouwen in relatie met het grondwater en de rivieren, met de stand ten opzichte van de zon, en met de keuken naar het noorden voor de temperatuur. Alle kamers, deuren en ramen moesten in verhouding zijn met de afmetingen van de desbetreffende ruimte. In Pompeï, bij Napels, is nog altijd een aantal villa's uit die tijd te zien die voldoen aan die verhoudingen. Vitruvius beschreef ook de verhoudingen van het menselijk lichaam, gebaseerd op de Gulden Snede. Zijn 'Vitruviusman' is vooral bekend geworden door de tekening van Leonardo da Vinci uit 1490.

Goed design

Na de Eerste Wereldoorlog hebben stromingen als *Bauhaus* en *De Stijl* (met het *neoplasticisme* of *nieuwe beelding*) gezorgd voor een grote herleving van universele, ideale verhoudingen als basis voor architectuur en design. De Duitse industrieel vormgever Dieter Rams, bekend van Braun AG-apparatuur, heeft rond 1984 de consequenties hiervan uitgewerkt in *Tien principes voor goed design*:

1. Goed design is per definitie *innovatief*.
2. Goed design maakt een product *nuttig*.
3. Goed design maakt een product *esthetisch*.
4. Goed design maakt een product *beter te begrijpen*.
5. Goed design is *terughoudend*, zodat een gebruiker er zelf uiting aan kan geven.
6. Goed design is eerlijk en doet *geen valse beloftes*.
7. Goed design is *langdurig* en vermijdt modetrends.
8. Goed design houdt rekening met elk detail.
9. Goed design is *duurzaam*.
10. Goed design is *weinig design* (less is more).

De criteria van Rams voor goed design vinden nog steeds navolging. Ook de grote ontwerper van Apple, Jony Ive, hanteert ze als uitgangspunt. Niet alleen voor de fysieke vormgeving: ook de software, de interface, de apps en dergelijke geeft hij vanuit diezelfde gedachten vorm.

Abstractie is de essentie van de Kunst

Om wat verder naar *De Stijl* en het *neoplasticisme* te kijken, is het goed om eerst vast te stellen dat er achter al die uitingen een essentie zit van abstracte aard. De uiterlijke

vorm – hoe belangrijk ook – is slechts de buitenkant. Het gaat erom de essentie tot uitdrukking te brengen.

De Stijl heeft als kunstzinnige stroming tot in de jaren dertig veel moeite gedaan om ook te *verwoorden* wat de essentie van kunst is, van Kunst met een grote K. Onder anderen Piet Mondriaan heeft hierover geschreven, waarbij we wel moeten vaststellen dat zijn teksten vaak moeilijk toegankelijk zijn.

De Stijl is nog altijd een vrij bekend begrip, niet alleen in de Nederlandse kunstwereld, maar eigenlijk in heel Europa. Naast Mondriaan vinden we bekende namen als Theo van Doesburg, Bart van der Leek, Vilmos Huszár, Jan Wils en Gerrit Rietveld. Er waren er meer, maar het was een kleine kunstkring en de hoogste oplage van hun blad, *De Stijl*, schijnt nooit meer dan driehonderd exemplaren te hebben geteld. Toch was hun invloed groot – en is tot op de dag van vandaag nog merkbaar.

Mondriaan schreef bij elkaar elf artikelen over het neoplasticisme, dat hij *de nieuwe beelding* noemde. Het eerste verscheen in oktober 1917 in het eerste nummer van *De Stijl*, onder de titel ‘De nieuwe beelding in de schilderkunst.’⁽¹⁾ Hij schreef:

- De nieuwe beelding is dus *aesthetisch in bepaaldheid gebeelde verhouding*.
- De vrije plaatsing van het beeldingsmiddel is het bijzondere voorrecht der schilderkunst.
- De nieuwe beelding in de schilderkunst blijft zuiver *schilderkunst*: het beeldingsmiddel blijft vorm en kleur – in de meeste verinnerlijking: de rechte lijn en vlakker kleur blijven zuiver *schilderkunstige beeldingsmiddelen*.

Mondriaan en de Theosofie

Rond deze drie gedachten – de esthetiek, de vrije plaatsing, en de nieuwe beelding – blijven vorm en kleur dus het bindingsmiddel voor de meest verinnerlijkte schilderkunst. In de schilderijen van Mondriaan is dan ook te zien hoe zijn werk zich steeds abstracter ontwikkelde, hoe hij steeds meer de originele gedachten die bij hem speelden kon vertalen naar zijn doeken.

Nu was Mondriaan heel goed bekend met de Theosofie. Hij was in 1909 lid geworden van The Theosophical Society en had contacten met de toenmalige Haagse Loge, hoewel hij vond dat men daar niet echt openstond voor nieuwe ideeën. Maar voor zijn zoektocht naar abstractie vond hij zeker inspiratie in H.P. Blavatsky's *De Geheime Leer*. Hierin las hij vaak, en dit verrijkte zijn visie op de essentie van het leven, op het universele. Nog een citaat

uit het eerdergenoemde artikel uit *De Stijl*:

Als in de juiste verwerking van de beeldingsmiddelen en de toepassing daarvan, de compositie, de enig zuiver beeldende uitdrukking van kunst gelegen is, moeten de beeldingsmiddelen volkomen in overeenstemming zijn met hetgeen zij te beelden hebben.

Moeten zij rechtstreeks uitdrukking van het universele zijn, zoo zullen zij niet anders dan universeel, d.i. abstract kunnen wezen.

Het gaat Mondriaan er dus om tot de essentie van het schilderij te komen, waarbij alle ‘franje’ moet worden vermeden om de aandacht niet af te leiden van het oorspronkelijke, zuivere idee. Het gebied van het universele: de inspiratie en de eenheidsbeleving. Zoals de enkele lijnen in de tekening van het paard ook alleen de essentie van het dier raken.

De Zuiver Abstracte Kunst

Mondriaan heeft ook een tijd samengewerkt met Theo van Doesburg; die sprak van één beeldingswaarde: de harmonie door verhouding.⁽²⁾ Hij maakt wel onderscheid in de verschillende uitingsvormen: voor de schilder was dat kleurverhouding, voor de beeldhouwer volumeverhouding, voor de architect verhouding van omsloten ruimten en voor de meubelontwerper onomsloten (open) ruimteverhouding. In het laatste artikel van deze serie kom ik hierop terug. Het contact tussen de twee kunstenaars verwaterde toen Van Doesburg ook diagonalen in zijn werk ging toepassen, waar Mondriaan uit principe met horizontale en verticale lijnen werkte:

De uiterst beeldbare abstractie van de kleur is de primaire kleur. Die van den vorm is de tweehed van de rechte lijn in rechthoekigen stand ten opzichte van elkander.⁽³⁾

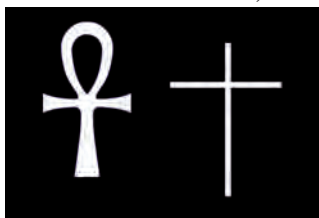
Dit schreef Mondriaan in zijn artikel ‘De Zuiver Abstracte Kunst’. Het kwam totstand in 1929 naar aanleiding van een tentoonstelling in Zürich, waar hij met vijf schilderijen was vertegenwoordigd. Er bestaan twee versies van, maar de eerste, in het Duits vertaalde versie haalde de krant en zo is het artikel bekend geworden.

Mondriaan stelt in dit artikel dat vormkunst verhoudingen beeldt door ongelijkwaardige elementen, terwijl zuiver abstracte kunst verhoudingen door gelijkwaardige elementen beeldt. Hij introduceert daarbij het begrip ‘evenwaardige (gelijkwaardige) verhoudingen’. Wat is de gedachte hier-

achter? Het zuivere idee, de essentie van het werk, situeert hij duidelijk in het spirituele gebied waar we in ons theosofisch schema de inspiratie en de eenheidsbeleving vonden. En *eenheid* wordt per definitie niet gekenmerkt door een grote diversiteit, maar door *gelijkwaardigheid*, door *evenwaardigheid*.

Om evenwaardige verhoudingen zo goed mogelijk weer te geven, stelt Mondriaan dat je daar de drie primaire kleuren rood, geel en blauw voor moet gebruiken en de tegenstellingen hiervan: de drie grijs tinten wit, grijs en zwart. Daarnaast gaat hij, zoals in het citaat hierboven aangegeven, uit van verticale en horizontale lijnen. Het zijn de grondprincipes die hij in zijn verdere werk zal hanteren. Overigens vinden we die lijnen ook terug in twee bekende, oude kruis-symbolen.

De verticale lijn staat voor het spirituele en de horizontale lijn voor de uiterlijke, materiële wereld. Dat idee heeft Mondriaan ook duidelijk voor ogen. Het Ankh-kruis heeft

daarbij nog een cyclische bovenkant, wat het idee aangeeft van reïncarnatie, van spiritualiteit ook die cyclisch in contact komt met de materiële wereld

en zich weer terugtrekt.

Voorbeelden

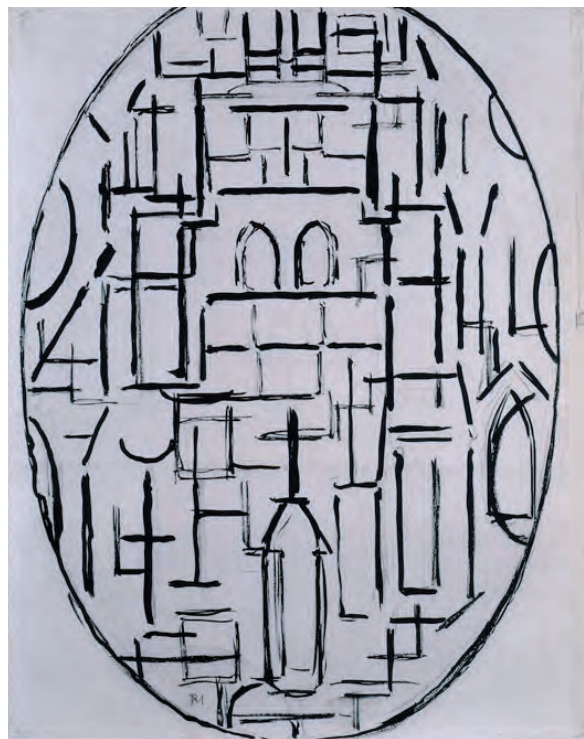
De ontwikkeling in het werk van Mondriaan van het figuratieve naar het abstracte is aan de hand van enkele voorbeelden goed te volgen. Zo rond 1905 maakte hij een aantal impressies van *Bomen aan het Gein bij opkomende maan*. Dat licht had voor hem als voordeel dat veel details daarin al verloren gaan en de basislijnen overblijven. Na een tekening als voorbeeld schilderde hij een doek waarop de boomstructuur al veel simpeler is geworden.

Het schilderij *Kerk te Domburg* uit 1914 is al veel abstracter. Hij past hier al een beetje rechte lijnen toe, maar we zien

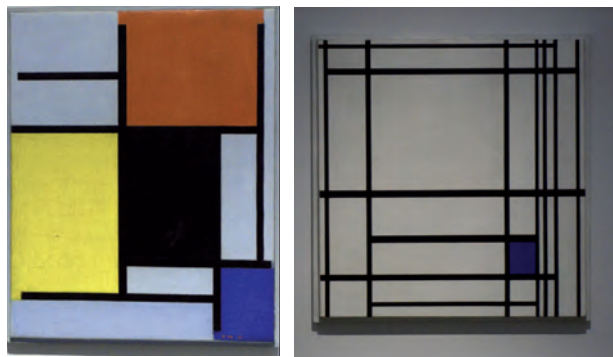

ook nog duidelijk de gevel van een kerk. En we zagen al *Pier en Oceaan*, ook uit 1914, dat net een stapje verder gaat.

De pure abstractie van Mondriaans latere bekende werken ademen geheel de filosofie van de evenwaardige verhou-

dingen, met hun lijnen en primaire kleuren. Net als zijn laatste werk, de beroemde *Victory Boogiewoogie*,

Links: Compositie met rood, geel, zwart, blauw en grijs, 1921 en rechts: Compositie met lijnen en met kleur III.

zijn deze schilderijen allemaal te zien in het Gemeentemuseum te Den Haag.

Met de graad van abstractie die Mondriaan heeft weten te bereiken is hij een uitstekend voorbeeld van *less is more*. De vraag die we ons kunnen stellen is: hoe ver moet de abstractie gaan? Vanuit ons inzicht kunnen we stellen dat de abstractie altijd de kernlijn vast moet houden. Er is altijd een grondpatroon, het wezen, te vinden. Een goed voorbeeld is de stijl zoals we die kunnen vinden in de Chinese schilderkunst in de periode rond het jaar 700

Victory Boogiewoogie

van onze jaartelling. Of bij *Bomen aan het Gein bij opkomende maan*. Het is mogelijk een volwaardige afbeelding te maken met enkele hoofdlijnen, zonder dat je het idee krijgt iets te missen. Als je echt de kern uitdrukt, krijg je een volwaardige indruk, omdat allerlei details juist de aandacht wegtrekken van de kern.

Denken we nog even aan het voorbeeld van het paard uit het China van de zevende eeuw onder invloed van het Zen-Buddhisme, dan zien we eenzelfde hoge vorm van uitdrukking van het universele, van de *eenheid*, met dien verstande dat men hier sprak van *leegte*. Nu hebben we daar in het Westen jaren mee geworsteld, omdat we dachten dat het een soort nihilisme was, een totale afwijzing. Maar de Buddhisten wilden met dit begrip duidelijk maken: elke voorstelling die je maakt van dat gebied is een beperking, en je doet er de kwaliteiten van dat gebied mee tekort. Het is een abstractie die sommigen in onze westerse wereld te ver gaat. Maar kijk naar het Taoïsme en lees de *Tao Te King*. Lao-tse spreekt hierin in paradoxen: schijnbare tegenstellingen. In het eerste hoofdstuk stelt hij al:

Het Tao wat genoemd kan worden is niet het ware Tao.⁽⁴⁾

Met andere woorden: met elk woord, elke term of uitdrukking die je wilt gebruiken voor het *Al* doe je de kerngedachte tekort. Een ander bekend hoofdstuk begint met een gedachte van dezelfde abstracte schoonheid:

Een waarlijk goed mens is zich niet bewust van zijn goedheid en dat is de reden dat hij goed is.⁽⁵⁾

Zo maakt Lao-tse ons aan de hand van schijnbare tegenstellingen duidelijk dat we ons niet op de uiterlijke kant moeten richten, maar op de *innerlijke* kant.

Hilma af Klint

Er zijn natuurlijk meer schilders geweest die gepoogd hebben om de eenheid, het universele, weer te geven. Maar als je je richt op het abstracte en je bent niet echt in staat om dit enigszins te benaderen, kan er een grote mate van instabiliteit ontstaan. De Zweedse Hilma af Klint is daar een voorbeeld van. Zij schilderde vaak in een soort trance-toestand. Als je dan geen controle hebt op wat er bij je binnenkomt — als je ontvanger niet zo goed meer afgestemd kan worden, dan komt er van alles binnen zonder dat je je realiseert: dit is niet zoals ik ben. Toch wordt haar werk als spiritueel beoordeeld. Ze produceerde veel; bijgaand schilderij *De zwaan nr. 1* uit 1915.

Het doet eigenlijk een beetje aan M.C. Escher denken.

De gezichten van Picasso

Het werk van Pablo Picasso is in meerdere opzichten interessant. In zijn kubistische werken houdt hij zich helemaal niet aan reële projecties. Hij tekent en schildert in feite wat hij essentieel vindt. Bij de serie portretten *Las Meninas (infanta Margarita María)* uit 1957 zien we iets opmerkelijks. Het gaat met name om de ooguitdrukking. Als we twee gelijke portretfoto's middendoor knippen en twee linker- en twee rechterhelften aan elkaar plakken, zien we twee gezichten: het een vaak wat 'positiever' dan het andere. Het is een soort balans van die mens. Picas-

so verwerkt dit effect in deze portretten en laat op zijn eigen, unieke manier de verhouding zien tussen die twee gezichten. Het is een uitdrukking van wat iemand aan karakter heeft ontwikkeld. En wat betreft deze *infanta* wordt dat beeld steeds disharmonischer.

Les Femmes d'Alger (O.K.)

Een heel bekend schilderij van Picasso is *Les Femmes d'Alger (O.K.)* uit 1907.

Het dankt zijn bekendheid ook aan de discussie die erover is gevoerd. Wat wilde Picasso met dit doek zeggen? Journaliste Cokky van Limpt interviewde kunsthistorica Marijke Ariëns-Volker, die hier uitgebreid studie naar heeft gedaan. Zij stelt dat dit werk “slechts vanuit de symboliek van tarot, kabbala en alchemie echt kan worden begrepen”.⁽⁶⁾ Wat blijkt? De houdingen van de vrouwenfiguren op het doek zijn volgens Ariëns-Volker in hun vormen te herleiden tot de Hebreeuwse letters *aleph*, *heth* en *shin* die uiteindelijk weer leiden tot één van de 72 namen uit de Kabbala van het goddelijke — die namen staan voor de

idealistische eigenschappen van het goddelijke. Het is het benoemen van de kwaliteiten van een ideaalbeeld, zoals we bijvoorbeeld in het Buddhisme de *pāramitā's* (verheven deugden) kennen.

Nu was Picasso hoogstwaarschijnlijk lid van de theosofisch geïnspireerde *Ordre Martiniste*, opgericht in 1891 door Gérard Encausse, bijgenaamd Papus.⁽⁷⁾ Er waren meer schilders bij betrokken, zoals Paul Signac, Henri Matisse, Jan Toorop en Chris Lebeau. Deze kunstenaars bestudeerden met elkaar de Kabbala, de Theosofie en andere esoterische bronnen. Het is daarom niet zo vreemd dat Picasso's *Les Femmes d'Alger* een symbolische uitdrukking is van één van die namen uit de Kabbala. In die tijd mochten die ook niet zomaar naar buiten worden gebracht. In plaats van een bordeel, waar dit schilderij vaak voor is gehouden, gaat het dus om een versluisde, veel diepere gedachte.

Dat is natuurlijk vaker het geval in de geschiedenis van de kunst. Zo is er heel wat gepubliceerd over de diepere betekenis van Leonardo da Vinci's *Het laatste avondmaal*. Wat wilde Da Vinci met dit werk zeggen? Maar we zullen die vraag even laten rusten. Zoals gezegd, het onderwerp kunst beslaat een heel breed terrein.

Welke conclusie kunnen we nu trekken uit onze bespiegelingen?

Spiritualiteit is de bron van creativiteit

De spirituele wereld, het innerlijke gebied dat karakteristiek is voor de inspiratie en eenheidsbeleving, is de bron voor creativiteit. Het vermogen om met onze eigen kwaliteiten een reflectie te geven van het universele in een kunstzinnige uiting. Ik sprak eerder al van stimuleren, maar we kunnen het sterker formuleren: *Kunst doet het hogere, het universele in ons leven*.

We moeten er wel iets voor doen. Als we de ontwikkeling van onze hogere, spirituele vermogens willen stimuleren, willen trainen, dan is het belangrijk om ons los te maken van allerlei persoonlijke vooroordelen en veronderstellingen. *Oefenen in verwondering* is wellicht de beste omschrijving. Gevestigde gedachten en meningen over allerlei zaken zijn vaak beperkingen, waardoor we niet tot de essentie kunnen komen. Nu geeft dit 'vrijmaken' sommige mensen nog wel eens de indruk dat je dan ook je 'basis' zou verliezen. 'Wie ben ik dan nog?', vragen zij zich af. Waarom ontstaan zulke angstige gedachten? Omdat 'vrijmaken' en 'veel universeler zijn' vaak de smaak geven dat we vervlakken, dat we kleur verliezen en daarmee onszelf verliezen. *Het tegenovergestelde is waar*.

Stelt u zich voor dat u in staat bent om die eenheidsbeleving te ervaren, de inspiratie in uzelf te laten stromen! U kijkt voorbij alle uiterlijke vormen en begrijpt waarom de dingen gebeuren zoals ze gebeuren. U neemt de oorzaken en gevolgen waar van wat er allemaal om ons heen plaatsvindt.

Een verheven beeld, maar er past ook een grote mate van discipline bij. Want als wij de diepere oorzaken inzien van wat er in de wereld gebeurt, zouden we wellicht verbaasd zijn hoeveel verantwoordelijkheid die kennis met zich mee brengt. Verantwoordelijkheden in zaken waar we ons eigenlijk totaal niet mee willen bezighouden. Maar we leven in deze wereld, we maken er deel van uit, we spelen onze rol daarin. In de praktijk is dat de rol zoals we zijn in onze beperkingen. Zien we kans die beperkingen wat op te heffen, dan zal onze verantwoordelijkheid evenredig toenemen. Als we willen begrijpen *wie* en *wat* we zijn, dan moeten we zien door te dringen tot die essentie en niet bang zijn om daar de consequenties uit te trekken. Nu veranderen we onszelf niet van de ene op de andere dag, en het kost niet alleen motivatie om onze visie op het leven te verruimen, maar ook tijd. Daarom heeft kunst – echte Kunst met een hoofdletter – ook iets voorspellends. Het is in staat om de uiterlijke vorm van de dingen af te pellen en vooruit te kijken, ons zaken te laten zien die misschien pas over enige tijd geaccepteerd zullen worden. Kunst met een hoofdletter K laat ons de essentie zien van het grote geheel waar wij een deel van zijn.

Referenties

---

1. Piet Mondriaan, 'De nieuwe beelding in de schilderkunst'. Artikel in *De Stijl*, oktober 1917, 1e jaargang nr. 1. Zie ook: nl.wikisource.org.
2. Theo van Doesburg, 'Aantekeningen bij de Bijlagen VI en VII'. Artikel in *De Stijl*, maart 1920, 3e jaargang nr. 5. Zie ook: nl.wikisource.org.
3. Piet Mondriaan, 'De Zuiver Abstracte Kunst', september/oktober 1929, vertaald als 'Die rein abstrakte Kunst'. Artikel in de *Neue Zürcher Zeitung*, 26 oktober 1929. Nederlands artikel en achtergrondinformatie op estheticatijdschrift.nl.
4. Lao-tse, *Tao Te King*. Hoofdstuk 1, vele edities.
5. Lao-tse, *Tao Te King*. Hoofdstuk 38, vele edities.
6. Cokky van Limpt, 'Picasso putte uit occulte bron'. Artikel in *Trouw*, 15 augustus 2005.
7. Zie https://fr.wikipedia.org/wiki/Papus#L'Ordre_martiniste (Franstalig).

Goed nieuws uit Portugal

Helena Petrovna Blavatsky en de Universele Wijsheid

Samenwerking tussen verschillende theosofische groepen wordt steeds meer de regel. Ook in Lissabon vond van 8 tot 16 mei 2018 een evenement plaats, dat door Theosofen uit verschillende delen van de wereld en van verschillende organisaties werd gedragen.

Grote inspirator voor dit evenement, *Helena Blavatsky: Universele Wijsheid*, was José Manuel Anacleto, president van *Centro Lusitano de Unificação Cultural (Centrum van Licht en Culturele Eenwording)*. Hij had het initiatief genomen een grote, uit 24 panelen bestaande tentoonstelling over het leven en het werk van H.P. Blavatsky te organiseren. Die expositie vond plaats in een bekende boekhandel in het centrum van Lissabon. Op dinsdag 8 mei 2018 werd deze expositie geopend met een viertal lezingen, gehouden door José Manuel Anacleto, Barend Voorham van de Theosophical Society Point Loma, Bruno Carlucci, universitair docent en lid van de loge Brasília van TS Adyar in Brazilië en oriëntalist en historicus José Carlos Calazans verbonden aan de Universiteit van Lissabon. Zaterdag 12 mei 2018 werd een heruitgave van een Portugese vertaling van *Esoterisch Buddhisme* van A.P.

Sinnett gepresenteerd. In dezelfde boekenzaak werden door dezelfde eerdergenoemde sprekers korte praatjes gehouden over de verhouding tussen de Theosofie en het Buddhisme in de Wijsheidstraditie, waarbij zij op elkaar en op het publiek reageerden en elkaar aanvulden.

Woensdag 16 mei 2018 werd de expositie afgesloten met het thema 'Mededogen, de Wet der Wetten'.

De onbevooroordeelde bezoeker was zeker onder de indruk van het avontuurlijke leven van H.P. Blavatsky en vooral van het enorme werk dat zij heeft verricht. Het is onmogelijk dat zij dit werk zonder hulp verricht zou kunnen hebben. Op de panelen van de expositie werd daarom verwezen naar haar leraren, de Meesters van Wijsheid en Mededogen, de Mahātma's, die Helena Blavatsky als een boodschapper de wereld instuurden. Veel mensen lieten zich inspireren door de tentoonstelling en verlieten de expositie met een of meerdere boeken van Blavatsky of met andere theosofische werken.

De verschillende Theosofen die aan dit evenement meededen, spraken de intentie uit om de krachten verder te bundelen en samen te werken, opdat het werk van H.P. Blavatsky en haar Meesters voortgezet kan worden.

Uw Vragen

Hoe ga je met mededogen om met een narcist?

Het is heel moeilijk om op een dergelijke specifieke vraag antwoord te geven. Ten eerste is elk mens een uniek wezen. Er zijn geen twee mensen gelijk. Dus iedereen zal op zijn eigen wijze met een narcist moeten leren omgaan. Maar narcisten verschillen ook van elkaar. De ene narcist kan heel intelligent zijn en mensen gemakkelijk bedriegen, terwijl een andere heel druk kan zijn en altijd in het middelpunt van de aandacht wil staan. Kortom, we kunnen geen etiketten op mensen plakken.

Niettemin is de grondoorzaak van elke vorm van narcisme wel duidelijk: dat is *zelfzucht*. Je beschouwt jezelf als de belangrijkste mens op aarde en meent dat anderen, als planeten rond de zon, om jou moeten draaien.

Maar zijn niet ontzettend veel mensen zelfzuchtig? Uiteraard bestaat er zelfzucht in verschillende gradaties, maar omdat de meeste mensen vanuit hun persoonlijkheid leven, plaatsen ook zij hun persoonlijke belangen op de voorgrond en willen ook zij hun persoonlijke begeerten bevredigen.

Een narcist is daarom niet principieel anders dan heel veel andere mensen, zij het dat hij meer dan de gemiddelde mens lijdt aan de ziekte van *egoïsme*. Dus we zouden de vraag kunnen herformuleren in ‘hoe ga je om met een patiënt?’ In dit geval een narcistische patiënt, iemand die lijdt aan de ziekte van zelfzucht.

Welnu, allereerst moeten we ons er terdege van bewust zijn, dat wij een ander *niet* kunnen genezen. Die genezing komt altijd uit de patiënt zelf voort. Op de een of andere manier moet de narcist zijn ware, innerlijke aard leren kennen, of althans iets daarvan. Ook zijn innerlijk Zelf is namelijk goddelijk en edel. Daarbij kunnen we hem wel helpen, hoewel dat zeker niet gemakkelijk is.

We helpen hem in ieder geval niet door hem te veroordelen of hem kwaadwillend tegemoet te treden. We moeten hem niet pijn willen doen. Maar evenmin helpen we door toe te geven aan zijn luimen en grillen. We moeten niet meegaan in zijn zelfzucht uit angst dat er anders onenigheid en ruzie ontstaan. We moeten uiterst principieel zijn en wat wij ethisch vinden sterk benadrukken. Veel hangt daarbij af van het eigen ontwikkelde karakter, de wijsheid en mensenkennis die iemand ontwikkeld heeft. Je zult op een bij jou passende, creatieve manier de onredelijkheid en de doodlopende weg van zelfzucht moeten aantonen. Een paar algemene gedachten kunnen daar wellicht bij helpen. Maak duidelijke afspraken en houd je daaraan. Als de ander zich daar niet aan houdt, spreek je hem daarop aan. Confronteer iemand zo veel mogelijk met de gevolgen van zijn eigen daden. Wees zelf altijd het toonbeeld van rust, vriendelijkheid en mededogen, maar tegelijkertijd moet de narcist doorkrijgen dat er met jou niet te sjoemelen of te marchanderen valt.

Vertel in eigen woorden en beelden over de eenheid in de natuur, de onvernietigbaarheid van de menselijke ziel, over de

wet van karma. Vaak komt zelfzuchtig gedrag voort uit angst of zelfs wanhoop over het leven en over de dood. Narcisme is een vorm van mentale en spirituele blindheid. De narcist heeft geen notie van hoe de natuur werkt. Realiseer je dus dat zelfzucht niet behoort tot de menselijke natuur, maar dat het voortkomt uit onwetendheid over de menselijke natuur.

Wees creatief en geduldig in het voorhouden van spirituele gedachten. Wees zeker niet dweperig. Stel vragen en probeer door te dringen achter het masker van de narcist. Iedereen heeft namelijk bepaalde edele idealen — al of niet sluimerend. Laat zien wat jou drijft in het leven. Maar als de ander geen prijs stelt op jouw visie, laat hem dan met rust.

We realiseren ons dat dit zeker geen gemakkelijke opgave is en dat je niet onmiddellijk resultaat kan verwachten. Maar elke oprechte poging zal mettertijd haar vruchten afwerpen.

Activiteiten Agenda

Symposium Levenswijsheid

8 september 2018

Het is jammer dat de fantastische theosofische kennis, waarmee je alle levensvraagstukken kunt oplossen, zo weinig bekend is. Wellicht komt dat omdat die kennis als een schone theorie wordt gezien. Wij willen op het symposium echter duidelijk maken dat we ons kunnen oefenen in het praktisch maken van de Theosofie. Het komende symposium van Stichting I.S.I.S. geeft ons dan ook de kans om die kennis te leren kennen en vooral ook om ermee te oefenen.

We willen dit symposium tot een ervarings Symposium maken. U krijgt de gelegenheid een of meerdere levensvraagstukken te kiezen (daarover wordt ter plekke besloten). Die vraagstukken zullen op basis van de gegeven theosofische Levenswijsheid gezamenlijk worden benaderd. We zullen u niet vertellen wat u moet doen, maar we proberen de processen en wetmatigheden in de Natuur duidelijk te maken, zodat u zelf de keuzen kunt maken die u het beste vindt. Want, zo menen wij, als u kennis heeft van deze wetmatigheden kunt u dit op een betere en bewustere wijze doen.

Neemt u deze uitdaging aan? Dan zien wij u graag op zaterdag 8 september!

Nieuwe Uitgaven

Esoteric Teachings deel 10, 11 en 12 van Gottfried de Purucker

De *Esoteric Teachings* van Gottfried de Purucker bestaan uit twaalf deeltjes, die diepgaande esoterische kennis bevatten en oorspronkelijk bestemd waren voor leden van de Esoterische Sectie van de Theosophical Society Point Loma. Stichting I.S.I.S. heeft de eerste vier delen van deze Engelstalige serie al uitgegeven en nu verschijnen de delen 10, 11 en 12.

De *Esoteric Teachings* gaan dieper op de theosofische le-

ringen in dan de meeste theosofische standaardwerken en bestrijken het immense veld van het theosofische gedachtegoed. Het ontstaan van de kosmos, leringen over Ruimte en karma, emanatie en evolutie — dit alles en veel meer is te vinden in deze *Esoteric Teachings*.

De 'technische' leringen worden echter nooit als droge theorie gegeven. Gottfried de Purucker gaat te werk als een esoterisch Leraar. Wie de *Esoteric Teachings* met de

juiste geesteshouding leest, zet zich, bij wijze van spreken, neer aan de voeten van de Leraar en hoort hem spreken. De Theosofia is geen intellectueel spel. De Purucker spreekt tot het begripsvermogen en de intuïtie van zijn leerlingen. Door dat te doen, toont hij aan dat de leer en de ethiek feitelijk niet van elkaar te scheiden zijn. Wie de leringen echt begrijpt, zal ze toepassen, hetgeen betekent dat hij de opgedane kennis alleen gebruikt ten behoeve van zijn medemensen. De Purucker inspireert ons zelf leraar te worden en onze medemensen te helpen, te onderwijzen en te inspireren.

Deel 10: The Hierarchy of Compassion

Vooraf in deel 10, *The Hierarchy of Compassion*, komt dit zeer sterk naar voren. In dit deel laat dr. De Purucker zien dat de gehele structuur van de kosmos gebouwd is op Mededogen. In exoterische godsdiensten is de leer van de hiërarchische structuur vaak gedegenereerd tot een praktijk waarin goden worden aanbeden. De Purucker geeft echter de esoterische gedachten weer en laat in de leer van de Stille Wachters zien, dat elke hiërarchie een top heeft, die zich in zeker opzicht opoffert voor alle levende wezens die uit die top voortvloeien. Dat betekent dat we allen dezelfde oorsprong hebben en dat we, als we *natuurlijk* willen leven, dat met en voor elkaar moeten doen.

In dit deel vinden we ook leringen over het esoterisch Buddhisme, die, hoewel ze soms ook in andere literatuur te vinden zijn, nergens zo helder worden uitgelegd. Het Buddhisme wordt de laatste decennia in het Westen met groot enthousiasme verwelkomd. Helaas zien we dat de oorspronkelijke leringen vaak geweld worden aangedaan. De Theosofia – en zeker deze instructie – kan alle geïnteresseerden in het Buddhisme wijzen op de werkelijke betekenis van de leer. H.P. Blavatsky heeft in haar tijd al iets van het mysterie dat de Buddha is, verklaard, met name in *Mystery of the Buddha* dat te vinden is in de *Collected Writings*, deel XIV. Daar geeft zij zeer interessante, soms enigszins versluierde, informatie over de Buddha. De Purucker licht de sluier die zijn grote voorganger al een beetje had opgelicht, ietsje verder op. Ook over de Buddha's, Bodhisattva's, de drie voertuigen van Buddha's en over de thans zo misbruikte term 'Avatāra' vind je in deze instructie heldere uitleg, die naar wij weten nergens anders te vinden is.

Delen 11 en 12: Death and the Circulations of the Cosmos, deel 1 en 2

In de delen 11 en 12 – *Death and the Circulations of the*

Cosmos – beschrijft De Purucker de gehele cyclus van leven en dood. Nergens in de theosofische literatuur vind je zoveel details over de processen van sterven en geboren worden, en over de verschillende toestanden na de dood. Ook nu worden de leringen altijd gekoppeld aan de ethische consequenties. Zo behandelt het eerste hoofdstuk van deel 11 de Eenheid van alles. Eerst moet dit besef van eenheid en samenhang bij de student bekend zijn, anders kun je het sterven niet begrijpen. Bovendien leert de lezer dat de dood op geen enkele wijze afschrikwekkend is. Integendeel, het is een natuurlijk verschijnsel waarin je nooit iets anders tegen kunt komen dan jezelf. De mens die ethisch geleefd heeft, komt in zijn eigen geestelijke idealen terecht: een wonderschone, spirituele toestand. Deze twee delen van de *Esoteric Teachings* bevatten informatie die vooral in onze tijd onontbeerlijk is. Door de voortschrijdende medische technieken worden mensen voor dilemma's geplaatst waarbij ze onmogelijk 'weloverwogen' kunnen kiezen, simpelweg omdat ze niet over voldoende informatie beschikken. Hoewel de vraagstukken van bijvoorbeeld euthanasie en orgaantransplantatie niet in deze twee delen behandeld worden, zal iedereen die deel 11 en 12 grondig leest, een veel juistere keuze kunnen maken ten aanzien van deze en alle andere kwesties omtrent het sterven.

De *Esoteric Teachings* zijn te bestellen bij Stichting I.S.I.S. en ook via onze webwinkel. Elk deel kost € 15,-. De boeken kunnen ook aangeschaft worden op de lezingavonden of op het aankomende symposium van 8 september a.s.

Lucifer®

Colofon

Redactie: Barend Voorham,
Henk Bezemer, Bianca Peeters,
Rob Goor, Erwin Bomas, Bouke van
den Noort

Eindredactie: Herman C. Vermeulen

Redactieadres: Joke de Jong-van Wijk,
Mosselkreekstraat 53,
4335 TG Middelburg,
Tel. 0118-436394
(b.g.g.: 070 - 346 15 45)
e-mail: luciferred@stichtingisis.org

Reacties: De redactie houdt zich het
recht voor om ingekomen stukken te
selecteren en in te korten.

Abonnementen: kunnen op ieder
gewenst tijdstip ingaan, gelden voor
het hele kalenderjaar en worden
automatisch verlengd, indien ze niet
voor 1 december van het lopende
abonnementsjaar schriftelijk zijn
opgezegd. Dit is niet van toepassing op
cadeau-abonnementen.

Abonnementsprijzen:
Papieren abonnement
€ 26,50 voor 6 nummers (1 jaargang),
losse nummers € 4,60
Digitaal abonnement
€ 15,00 voor 6 nummers (1 jaargang),
losse nummers € 2,50
Prijswijzigingen voorbehouden,
IBAN: NL19TRIO0786911905

Uitgeverij: Stichting I.S.I.S.,
Blavatskyhuis, De Ruijterstraat 72-74,
2518 AV Den Haag, tel. 070-346 15 45,
fax 070-345 24 67
e-mail: lucifer@stichtingisis.org
internet: www.stichtingisis.org
Aanvragen van *Lucifers* kan ook via het
contactformulier op deze site.
ISSN 1382-2942

© Stichting I.S.I.S.
Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd of openbaar gemaakt in enige
vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of
enige andere manier, zonder voorafgaande
toestemming van de uitgever.

Stichting I.S.I.S.

De naam I.S.I.S. staat voor
International Study-centre for
Independent Search for truth.

Het doel van Stichting I.S.I.S. is het
vormen van een kern van Universele
Broederschap, door het bestuderen
en verspreiden van kennis over de
geestelijke achtergrond van mens en
kosmos, vrij van dogmatiek.

Stichting I.S.I.S. doet dit via cursussen,
lezingen, ondersteuning bij waarheids-
onderzoek, het uitgeven, verkopen en
uitlenen van boeken en tijdschriften,
en het stimuleren van de praktische
toepassing van die kennis.

Stichting I.S.I.S. is per definitie
boven-religieus en boven-politiek,
en ontvangt geen overheidssubsidie.
Alle werkzaamheden van Stichting
I.S.I.S. worden verricht op basis van
vrijwilligheid. De organisatie kent geen
betaalde functionarissen.

Stichting I.S.I.S. is niet verantwoordelijk
voor enigerlei verklaring of mening, die
in dit blad wordt gepubliceerd, tenzij
dit uitdrukkelijk wordt vermeld.

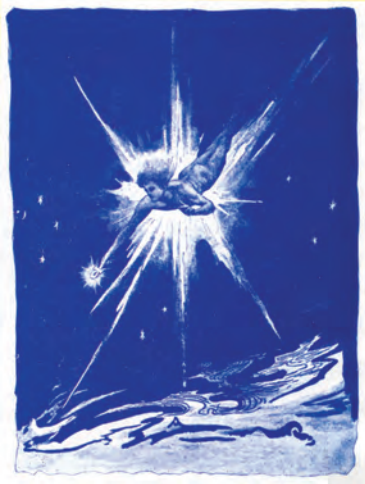

Stichting I.S.I.S. is een algemeen nut
beogende instelling, ANBI nummer:
50872. Zie voor de mogelijkheid om de
stichting financieel te steunen:
www.anbi.nl.

Stichting I.S.I.S.

Centraal in het werk van Stichting I.S.I.S. staan de volgende uitgangspunten:

1. De essentiële eenheid van al het bestaande.
2. Op grond daarvan: broederschap als feit in de natuur.
3. Respect voor ieders vrije wil (gebruikt vanuit deze gedachte van universele broederschap).
4. Respect voor ieders vrijheid de eigen levensvisie op te bouwen.
5. Ondersteuning geven bij het opbouwen en verdiepen van de eigen levensvisie en bij het toepassen ervan in de praktijk van het leven.

Waarom dit tijdschrift *Lucifer* heet

Lucifer betekent letterlijk Licht-brenger.

Iedere cultuur in Oost en West heeft zijn lichtbrengers: inspiratoren die de aanzet geven tot geestelijke groei en maatschappelijke vernieuwing. Zij stimuleren de mens tot zelfstandig denken en leven in besef van broederschap.

Altijd worden ze tegengewerkt en belasterd door de gevestigde orde. Altijd zijn er mensen die zich daardoor niet laten afschrikken en hun wijsheid onbevooroordeeld benaderen en onderzoeken.

Voor hen is dit tijdschrift bedoeld.

“... de titel die voor ons tijdschrift werd gekozen, slaat evenzeer op goddelijke ideeën als op de rebellie van de held in Miltons *Paradise Lost* ...

Wij werken voor ware Religie en Wetenschap, vóór feiten en tegen verzinsels en vooroordeel. Het is onze plicht – net als die van de natuurwetenschap – licht te werpen op natuurfeiten die tot nu toe waren gehuld in de duisternis van de onwetendheid ... Maar de natuurwetenschap is maar één aspect van Wetenschap en Waarheid. De wetenschap van de ziel en van de ethiek, oftewel de Theosofie, de kennis van goddelijke waarheid, is nog veel belangrijker ...”

(Helena Petrovna Blavatsky in het eerste nummer van *Lucifer*, september 1887)